

पुस्तकालय

1-1-1953
पुस्तकालय नं० 3

पुस्तकालय नं० 3
पुस्तकालय नं० 3

पुस्तकालय नं० 3

पुस्तकालय नं० 3
पुस्तकालय नं० 3

पुस्तकालय नं० 3

पुस्तकालय नं० 3
पुस्तकालय नं० 3

पुस्तकालय नं० 3
पुस्तकालय नं० 3

पुस्तकालय नं० 3
पुस्तकालय नं० 3

पुस्तकालय नं० 3
पुस्तकालय नं० 3

Issued by the authority of
the President.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૌપીરાભિટ્ર વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૫૦૮૭૧ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ દુહાવાળી

વિષય કદશ : ૬૨

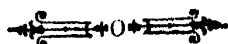
કૃષ્ણવાણી.

છપાવી પ્રગટ કરનાર

અલીભાભદ્ર જાનભાભદ્ર ચુનારા

આનરરી સેક્રેટરી એગ્રીકલ્ચરલ ડિપાર્ટમેન્ટ

ધી રીકાએશન કલ્ચર ઇન્સ્ટીટ્યુટ

કાન્ડી મોહલા જલ રોડ, પો. નં. ૬ મુંબઇ.

સને ૧૯૨૩. પ્રત ૨૦૦૦. સંવત ૧૯૭૬.

શ્રી કૃષ્ણ પ્રી. પ્રેસમાં રતિલાલ હરજીવન પટેલે

છાપ્યું નં. ૬, અનંતવાડી-મુંબઇ.

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૦૮૪૦
ક્રમ ૫૬૬

Issued by the authority of
the President.

હું એ કોણ ?

એક, “હું” એ કોણ ? અને આ શા માટે ?
 બીજી તરફ દુન્યા કહે છે, “હું” એ મુસ્લીમ; તો
 મુસ્લીમ તે આવું કરે ? નહીં. ત્રીજે કેટલાક કહે
 છે કે, “હું” એ હિન્દુ; એ શું ખરું છે ? હા, એ
 અન્ને કહેનારાઓ ખરું કહે છે. ત્યારે તેનો ભેદ
 શો ? માત્ર એટલું જ કે એક ભૂતકાળ બાંધે છે,
 જ્યારે બીજો વર્તમાન કાળ કહે છે. કહો એ
 બેમાંથી ખોટું કોણ ? કોઈ નહિ. પણ ખરું
 બોતાં “હું” એ ભૂતકાળ ભૂલી ગયો છું તેનું
 કારણ “કૃણુવાણી” સર્વધર્મનિપરિત્યજ્ય.

એ સૂત્ર સમજીને, સમજાયું કે, જ્યાં એ
 “દિવ્યશક્તિ” પ્રકાશમાન, ત્યાં તેનો પ્રતિબિંબ.

ત્યારે મારે અભાવ કેનાથી? કોઈથી નહિ.
 કારણ કે “હું” સર્વ છું. વાહા એ વળી નવું
 કૌતક શું? હા જુઓ “લા ઇલ્લાહ ઇલ્લાહ
 મુસા કલીમુલ્લાહ” મારો યકીન છે, તેમ
 “હું” એ કહેવાને અંધાયલો છું, તેથી બની
 મસરાઇલ ઠર્યો તેથી આગળ વધ્યો ત્યારે કહેવા
 લાગ્યો, “લા ઇલ્લાહ ઇલ્લાહ મુસા રહુ
 અલ્લાહ” જેમ કહેવાને કપુલ કરું છું, એટલે.
 મસાઇ ગણાયો. ત્યારે હાલ “લા ઇલ્લાહ
 ઇલ્લાહ મહમદ રસૂલીલ્લાહ” એ તો
 દરેક વખતે કહું છું. એટલે, મુસ્લીમ તો છુંજ.
 એટલે એકરાર કર્યા પછી મારે વ્યાખ્યા તો
 કરવીજ પડશે, ને એ કે, મારો જીવાત્મા (અરવાલ)
 તો ઘણો જૂનો છે, ત્યારે આ દ્રષ્ટિ એ પડતો
 તેનાપર પડેલો પડદો (સ્થૂળ શરીર) ફક્ત નવીન
 છે. એવા પડદાં તો અનેક પડી ચુક્યાં, અને

પુરાણાં થતાં પાછા તે છિન્ન બિન્ન થઇ ગયાં.
 એટલા પરથી “હુ” ને પૂર્વનો ભાસ થાય છે,
 કે ન તો આ સૃષ્ટિ હતી, ન કોઇ મનુષ્ય
 (આદમ) હતો, ત્યારે પણ “હુ” એ હતો.
 જ્યારે સૃષ્ટિ બની અને તે પર જીવ
 (અરવાહ) એ પડદામાં આવ્યો; ત્યારે પ્રથમ
 “હુ” એ હિન્દુવાડામાં પુરાયો; વખત બદ-
 લાયો; દિવ્યશક્તિ એ આગળ વધી; “હુ” એ
 પાછળ પડ્યો ત્યારે બની ઇસરાઇલમાં આવ્યો.
 વખત વહી ગયો ઝમાનો બદલાયો, જ્યોતિ
 પેઢી દર પેઢી આગળ વધી. “હુ” એ પાછળ
 થયો. ત્યારે “તુ” એ હજરત ઇસા સુધી
 આવ્યો. જ્યારે “હુ” એ ઇસાઇઓમાં ગણાયો.
 આગળ વધ્યો, આગળ ચાલ્યો, આગળ જોયું.
 આગળ તપાયું તો “કૃષ્ણવાણી” એ સમજાયું
 “સંભવામિ યુગે યુગે” એટલે યુગે યુગે પ્રગટ

થાઉધું. એથી ભકતો સાથે રહી સંજોગો વચ્ચે
સમઘ સંસારની નજરે ચડું છું. ત્યારે તેની
ગણતરી શું ?

હા! ચાર યુગો મંડાયા અને દસ અવતારો
લખાયા. વિશેષમાં વેદ વચને ચાર વર્ણસર્મો
બંધાયાં તેનાં કર્મો પ્રમાણે ચાર ધર્મો સ્થપાયા.
યુગ પ્રમાણે “દિવ્યશક્તિ” વારે ફરતી વર્ણુમાં
પ્રગટ થઈ. ત્રણ યુગો વહી ગયાં સતયુગ, ત્રેતાયુગ,
અને દુવાપુર ત્યારે આ કળિયુગ એ બળવાન
છે. ત્રણ વર્ણોનો પ્રભાવ ગયો. બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિય
અને વૈશ્ય જ્યારે આ શૂદ્રનો સમય છે. નવ
અવતાર સંપૂર્ણ થયા. છેવટ દશમાં નકળંક
(કલંક રહિત) નો પ્રકાશ છે, યુગ બેઠો ને
નકળંક ન આવ્યો એમ અને નહિ, એટલું
સમજતાં “હું” એ “પ્રકાશ પર પ્રકાશ”
(નુરુન અલાનૂરિન) પછવાડે દોડ્યો. જાતિના

બંધન આવ્યા તેને તોડી પાડ્યા. લોકલજ્ઞ
 આડે આવી તેને આગ લગાડી શ્રમણનાં
 આવરણો ઉભા થયાં તેને પાડી દીધાં ને આગળ
 વધીને છેલ્લે આરે આવી બેઠો ત્યાં “મમ”
 (હ. મહમદ સૃ) તીરથમાં નાહ્યો, જેથી ઓમ
 અલીને એકજ સ્વરૂપમાં દીધાં. એ સમજતાં
 ઓમનાં આંકડાનું અનુમાન થયું, ફરી આગળ
 વધ્યો ત્યારે અરબ (શૂદ્ર) અરબમાં વંશપરંપરા
 ઉતરતી આવેલો “દિવ્યશક્તિ” દ્રષ્ટિ એ ચડી
 તેના પરાક્રમે ભાખ્યાં તેથી “હુ” એ પ્રકાશ-
 માન બન્યો, અને “તું” ને વળગી પડ્યો
 ત્યારે શું થયું? આનંદ! શું અનુભવ્યું?
 ઉછરંગ! ક્યાં પહોંચ્યો? અભય સ્થાન! હવે
 “હુ” એ અભય ટેકરે ઉભો રહી પુકારવા
 લાગ્યો કે, હે વાડાઓમાં પુરાયેલાં જીવાત્માઓ
 બહાર આવો, અને જુઓ, સર્વ સૃષ્ટિ તમારી

છે. તમે સૃષ્ટિવાસીઓના છો. જુદા ન પડો,
એક થાઓ, અને જૂતકાળમાં વાટ જોતાં અટકી
પડેલાંઓ આગળ વધો. ગયા વખતને વિસારી
દો, ચાલુ સમયને વળગી પડો, અને અર્થવ
વેદની અલ્પોપનિપદને શ્રવણ ધરો, તો સમ
જાશે કે:—

યુગમાંથી અંધારું ટાળશે
અને કરશે એકજ વરણ
અર્થવ વેદમાંહે એમ ભાંખ્યાં
સર્વે હોએસે નખીજીને શરણ

મહાત્મા પીર સદૃધીન.

લખનાર-હું હું.

THE RECREATION CLUB INSTITUTE

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા.

અધ્યાય ૪ થો.

અજોપિ સમઘ્યયા મા ધૂતાનાધીશ્વરોપિ સનં।
પ્રકૃતિં સ્વામધિષ્ઠાય સંભવામ્યાત્મમાયયા॥

હું અજન્મા અવ્યયાત્મા અને ભૂત માત્રનો
મધ્યર છતાં, મારી પ્રકૃતિનું અધિષ્ઠાન લઇને
મામાથી અવતરું છું. ૬

યદા યદા હિ ધર્મસ્ય જ્ઞાનિર્ભવતિ ભારતા
અભ્યુત્થનામધર્મસ્ય તદાત્માનં સૃજામ્યહમ્ ॥

જ્યારે જ્યારે ધર્મની જ્ઞાનિ થાય છે અને
અધર્મનું બળ વધે છે ત્યારે ત્યારે હું અવતાર
ધારણ કરું છું. ૭

પરિત્રાણાય સાધૂનાં વિનાશાય ચ દુષ્કૃતામ્
ધર્મસંસ્થાપનાર્થાય સંભવામિ યુગે યુગે ॥ ૮

સાધુઓનું સંરક્ષણ કરવા, દુષ્ટોનો વિનાશ
કરવા તથા ધર્મનું સ્થાપન કરવા માટે હું યુગે
યુગે અવતાર લેઉં છું. ૮

જન્મ કર્મ ચ મે દિવ્યમેવં યો વેત્તિ તત્ત્વતઃ ।
ત્યક્ત્વા દેહં પુનર્જન્મ નૈતિ પ્રાપ્નેતિ સોઽર્જુન ।

જો પુરુષ મારા દિવ્ય જન્મ અને દિવ્ય
કર્મને યથાર્થ જાણે છે તે દેહાંતે પુનર્જન્મ
પામતો નથી પણ હું અર્જુન ! તે મનેજ
આવી મળે છે. ૯

* I am born from age to age.

* હું પેઢી દર પેઢી અવતાર છું.

ચતિરાગભયક્રોધા મન્મયા માપુપાશ્રિતાઃ ।

ચદ્વો જ્ઞાનતપસા પૂતા મદ્ભાવમાગતાઃ ।

જેના રાગ, ભય અને ક્રોધ છૂટી ગયેલા છે,
જે મન્મય થયેલ છે અને મારોજ આશ્રય કરી
રહેલા છે તેવા ધણાક જ્ઞાન અને તપથી પવિત્ર
થયેલા પુરુષો મારા ભાવને પામ્યા છે. ૧૦

ये यथा मां प्रपद्यंते तांस्तथैव भजाम्यहम् ।

मम वर्त्मानुवर्तंते मनुष्याः पार्थ सर्वशः ॥

જે મને જેવી રીતે બજા છે તેને તેવી રીતે
હું પણ બજુ છું. હે પાર્થ ! મનુષ્યો સર્વ રીતે
મારા ભાગને અનુસરે છે. ૧૧

અધ્યાય ૭ મો.

—:૦:—

નાહં પ્રકાશઃ સર્વસ્ય યોગમાયાસમાવૃતઃ ।

મૂઢોઽયં નાભિજ્ઞાનાતિલોકો મામજમવ્યયમ્ ॥

યોગમાયાથી ઢંકાયેલો હોવાથી હું સર્વને દેખાતો નથી તેથી મુઢ લોક અજ ન જન્મતો અને અવિકારી એવા મને જાણીતા નથી. ૨૫

અધ્યાય ૮ મો.

—:૦:—

અવજાનન્તિ યાં મૂઢા માનુષીં તનુમાશ્રિતમ્

પરં ભાવમજાનન્તો યમ ભૂતપ્રદેશ્વરમ્ ॥૧૧॥

ભૂતોના હશ્વર એવા મને, અનુભ્ય દેહધારી જોઈને, મારો ઉત્તમ ભાવ ન જાણનાર મૂઢ લોકો મારી અવશા કરે છે. ૧૧

મોઘાશા મોઘકર્માણો મોઘજ્ઞાનોવિચેતસઃ ।
રાક્ષસીમાસુરી ચૈવ પ્રકૃતિં મોહિનીં શ્રિતાઃ ૧૨

તેઓ વ્યર્થ આશાવાળા, વ્યર્થ કર્મોવાળા,
વ્યર્થ જ્ઞાનવાળા અને મૂર્ખ પુરુષો, રાક્ષસી,
આસુરી અને મોહ પમાડનારી પ્રકૃતિને
આશ્રય કરેછે. ૧૨

અધ્યાય ૩ જી.

—:૦:—

ન મેધાર્થાસ્તિ કર્તવ્યં ત્રિષુ લોકેષુ કિંચન ।
નાનવાપ્તમવાપ્તવ્યં વર્તેત્ત એવ ચ કર્મણિ ॥૨૨॥

હે પાર્થ ! ત્રણે સ્થાનમાં મારે કંઈ કર્તવ્ય
નથી; તેમ કંઈ ન મળેલું એવું મેળવવાનું નથી,
તથાપિ હું કર્મ કર્યા કરું છું: ૨૨

यदि ह्यहं न वर्त्तेयं जातु कर्मण्यतन्द्रितः ।

ममवर्त्मनिवर्त्तन्ते मनुष्याः पार्थ सर्वशः॥२३॥

આળસ તજીને, જેમ હું નિત્ય કર્મમાં
વર્તું છું; જે તેમ ન વર્તું તો હે પાર્થ ! મનુષ્યો
તરતજ મારું અનુકરણ કરવા માંડે. ૨૩

उत्सीदेयुरिमे लोका न कुर्या कर्म चेदहम् ।

संकरस्य च कर्त्ता स्याद्युपहन्यामिमाः प्रजाः२४

જે હું કર્મ ન કરું તો આ લોક ઉચ્છિન્ન
થાય અને હું વર્ણસંકરનો કર્તા મણાઉં તથા
આ પ્રજાનો નાશ કરનાર થાઉં. ૨૪

અધ્યાય ૭ મે।

—::—

एतद्योनीनि भूतानि सर्वाणीत्युपधारय ।

अहं कृत्स्नस्य जगतः प्रभवः प्रलयस्तथा ।

સર્વ ભૂત એમાંથીજ ઉત્પન્ન થાય છે એમ નિશ્ચય જાણુ. અને પ્રકૃતિએ મારી હોવાથી આખા જગતની ઉત્પત્તિ તેમજ પ્રલય એકલો હુંજ છું. ૬

रसोऽहमप्सु कौन्तेय प्रभास्मि शशिसूर्ययोः।

प्रणवः सर्ववेदेषु शब्दः खे पौरुषं नृषु ॥

હું કૌંતેય ! જલમાં હું રસ તન્માત્રારૂપ છું. ચંદ્ર અને સૂર્યમાં પ્રભારૂપ છું, સર્વ વેદોમાં પ્રણવ છું, આકાશમાં શબ્દતન્માત્રા અને નરમાં પૌરુષરૂપ પણ હુંજ છું. ૮

પુણ્યો ગન્ધઃપૃથિવ્યાં ચ તેજઃસ્મિ વિભાવસૌ
જીવનં સર્વભૂતેષુ તપશ્ચાસ્મિ તપસ્વિષુ ॥

વળી પૃથ્વીમાં પવિત્ર મધ તન્માત્રા હું છું.
તેમજ અગ્નિમાં તેજ તન્માત્રા હું છું, સર્વ
જૂતોમાં જીવન હું છું, અને તપસ્વીઓમાં તપ
પણ હુંજ છું. ૯

ર્વાજં માં સર્વભૂતાનાં વિદ્ધિ પાર્થ સનાતનમ્।
બુદ્ધિર્બુદ્ધિમતામસ્મિ તેજસ્તેજસ્વિનામહમ્ ॥

હે પાર્થ ! મને સર્વ જૂતોનું સનાતન બીજ
મળ્યું. બુદ્ધિમાનની બુદ્ધિ હું છું તથા તેજસ્વીનું
તેજ પણ હું છું. ૧૦

ચલં ચલવતામસ્મિ કામરાગવિવર્જિતમ્ ।

ધર્માવિરુદ્ધો ભૂતેષુ કામોઽસ્મિ ભરતવર્ષભ ॥

હે ભરતવર્ષભ ! બળવાનનું કામરાગવિવર્જિત
બળ હું છું અને જૂતમાં સર્વ પ્રાણીમાં
ધર્મથી અવિરુદ્ધ કામ તે પણ હુંજ છું. ૧૪

ये चैव सात्विका भावा राजसास्तामसाश्च ये ।
मत्त एवेति तान्विद्धि न त्वहं तेषु ते मयि ॥

વળી જે જે સાત્વિકભાવ છે, તથા જે જે રાજસભાવ છે, તેમ જે જે તામસભાવ છે, તે સર્વ મારાથી ઉત્પન્ન થયેલા છે એમ જાણુ. હું તેમનામાં નથી, પણ તે મારામાં છે. ૧૨

त्रिभिर्गुणमयैर्भावैरेभिः सर्वमिदं जगत् ।
मोहितं नाभिजानाति मामेभ्यः परमव्ययम् ॥

ત્રિગુણમય વિકારી પદાર્થોથી મોહિત થયેલું આ સકળ જગત એ સર્વ ત્રિગુણથી પર અસ્પૃહ અને અવિકારી એવો જે હું તેને ઓળખતું નથી ૧૩

दैवी ह्येषा गुणमयी मम माया दुरत्यया ।
मामेव ये प्रपद्यन्ते मायामेतां तरन्ति ते ॥

આ મારી ત્રિગુણમયી દેવી માયા દુસ્તર છે.
જે મારેજ શરણે આવે છે તેઓ, એ માયાને
તરી જાય છે. ૧૪

अव्यक्तं व्यक्तिमापन्नं मन्यन्ते मामबुद्धयः ।
परं भावमजानन्तो ममाव्ययमनुत्तमम् २४

પ્રુધિરહિત લોક, મારો અવ્યય અને અ-
ત્યુત્તમ પરમભાવ ન જાણતાં, હું જે અવ્યક્ત
હું તેને વ્યક્ત થયેલો બીજો કોઈ સાધારણ
શવ માને છે. ૨૪

नाहं प्रकाशः सर्वस्य योगमायासमावृतः ।

मूढोऽयं नाभिजानाति लोको मामजमव्ययम् ।

યોગમાયાથી ઢંકાયેલો હોવાથી હું સર્વને
દેખાતો નથી તેથી આ મૂઢ લોક, અજ, ન
જન્મતો અને અવિકારી એવા મને જાણતા
નથી ૨૫

વેદાહં સમતીતાનિ વર્તમાનાનિ ચાર્જુન ।

ભવિષ્યાણિ ચ ભૂતાનિ માં તુ વેદ ન કશ્ચન ॥

હે અર્જુન ! હું થઈ ગયેલાં, થતાં, તેમજ થનાર સર્વ ભૂતને જાણું છું, પણ મને તો કોઈ જાણતું નથી. ૨૬

અધ્યાય ૯ મો.

— :૦: —

મયા તત્તમિદં સર્વં જગદવ્યક્તમૂર્તિના ।

મત્સ્થામિ સર્વભૂતાનિ નચાહં તંષ્વવસ્થિતઃ ॥

મેં મારા અવ્યક્ત સ્વરૂપથી આ સર્વ જગત્ આપી લીધેલું છે, ભૂત માત્ર મારામાં છે, પણ હું તેઓમાં નથી. ૪

ન ચ મત્સ્થાનિ ભૂતાનિ પश्य મે યોગમૈશ્વરમ્ ।

ભૂતમૃન્ન ચ ભૂતસ્થો મમાત્મા ભૂતભાવનઃ ॥

વળી ભૂતો મારામાં નથી એવું મારું યોગ એકધર્મ—અદ્ભુત પ્રભાવ જો મારો આત્મા ભૂતોની ક્રિયતિ કરતો તથા સ્થિતિ રાખતો હોવા છતાં ભૂતોમાં સ્થિત નથી. ૫

યથાકાશસ્થિતો નિત્યં વાયુઃ સર્વત્રગો મહાન્ ।
તથા સર્વાણિ ભૂતાનિ મત્સ્થાનીત્યુપધારય ॥

જેમ બધે ઠેકાણે જતો તથા મોટા પરિમાણ-
વાળો વાયુ આકાશમાં રહે છે તેમ સર્વ ભૂતો
મારામાં રહેલાં છે. ૬

સર્વભૂતાનિ કૌન્તેય પ્રકૃતિં યાન્તિ મામિકામ્
કલ્પક્ષયે પુનસ્તાનિ કલ્પાદૌ વિસૃજામ્યહમ્ ।

હે કૌતેય ! કલ્પને અંતે સર્વ ભૂતો મારી
ક્રિયાશક્તિરૂપ પ્રકૃતિમાં લય પામે છે અને નવા
કલ્પના આરંભમાં હું તેમને પાછાં ઉત્પન્ન
કરું છું. ૭

પ્રકૃતિં સ્વામવષ્ટભ્ય વિસૃજામિ પુનઃ પુનઃ ।
ભૂતગ્રામમિમં કૃત્સ્ત્તમવશં પ્રકૃતેર્વશાત્ ॥

મારી પ્રકૃતિનું અવલંબન કરીને હું ફરી-
ફરીને તેના બળથી પરવશ થયેલા આ ભૂત
ગ્રામને કલ્પારંભે ઉત્પન્ન કરું છું. ૮

ન ચ યાં તાનિ કર્માણિ નિવધ્નન્તિ ધનંજય
 ઉદાસીનવદાસીનપસક્તં તેષુ કર્મસુ ॥

હે ૧નંજય ! કર્મો પ્રતિ ઉદાસીન રહેશે.
 અને ૧ણની ઇચ્છા નહિ રાખનાર એવો જે હું
 તેને ક્ષો અંધન કરતાં નથી. ૯

મયાધક્ષેણ પ્રકૃતિઃ સૂયતે સચરાચરમ્ ।
 હેતુનનેન કૌન્તેય જગદ્વિપરિવર્તતે ॥

હું અધ્યક્ષથી મારા ઉપરીપણા નીચે, પ્રકૃતિ
 છે । સ્થાવર જંગમ જગતને ઉત્પન્ન કરે છે.
 હે કૌતેય ! આ હેતુથીજ જગત પરિણામ
 પાા છે. ૧૦

અહં ક્રતુરહં યજ્ઞઃ સ્વધાહમહમૌષધમ્ ।

મન્ત્રોઽહમહમેવાજ્યમહમગ્નિરહં હુતમ્ ॥

હું ક્રતુ છું, હું યજ્ઞ છું, હું સ્વધા છું,
ઔષધ છું, મંત્ર છું, ધી છું, અગ્નિ છું ને
હુંજ વળી હુતરૂપ પણ છું ૧૬

પિતાહમસ્ય જગતો માતા ધાતા પિતામહઃ।

વેદ્યં પવિત્રમૌકાર ઋક્ સામ યજુરેવ ચ ॥

આ જગતનો પિતા, માતા, ધાતા અને
પિતામહ પણ હું છું. પવિત્ર જ્ઞાન, ઓંકાર
ઋગ્વેદ, સામવેદ, અને યજુર્વેદ પણ હું છું ૧૭

ગતિર્ભર્તા પ્રભુઃ સાક્ષી નિવાસઃ શરણં રૂઢત્।

પ્રભવઃ પ્રલયઃ સ્થાનં નિધાનં વાંજમવ્યામ્॥

ગતિ, ભર્તા, પ્રભુ, સાક્ષી, નિવાસ, ક્ષત્ર,
સુહૃદ, ઉત્પત્તિ, સંહાર, આધાર, નિધાન, અને
અવિકારી બીજ પણ હુંજ છું. ૧૮.

તપામ્યસ્મહં વર્ષે નિઘૃહ્ણમ્યુત્સુજામિ ચ ।

અમૃતં ચૈવ મૃત્યુશ્ચ સદસઞ્ચાહમર્જુન ॥

હે અર્જુન! જગતને હું તપાવું છું, હું
વરસું છું, હું પાંધું છું ને હુંજ મૂકું છું,
તેમજ અમૃત-શુવન, મૃત્યુ, સત્ અને અસત્
પણ હુંજ છું. ૧૯.

અહં િ સર્વયજ્ઞાનાં ભોક્તા ચ પ્રભુરેવ ચ ।

ન તુામભિજાનન્તિ તત્ત્વેનાતશ્ચયવન્તિ તેા।

સૌ યજ્ઞનો ભોક્તા અને સ્વતંત્ર સ્વામી
હુંજ છું. સકામ લોકો મારા ખરા સ્વરૂપથી
મનેયથાર્થ જાણતા નથી તેથી તેમનું પતન
આ છે. ૨૪.

અધ્યાય ૧૦ મો.

—:—

યો મામજમનાદિં જ વેત્તિ લોકમહેશ્વરમ્ ।
અસંમૂઢઃ સમર્થેષુ સર્વપાપૈઃ પ્રમુચ્યતે ॥

હું અજન્મા, અનાદિ અને લોકોનો હિશ્વર
હું એમ જે મને જાણે છે, તે મૃત્યુક્રમાં
સંમોહથી રહિત થઈ સર્વ પાપોથી મુક્ત
થાય છે. ૩.

અહં સર્વસ્ય પ્રભવો મત્તઃ સર્વં પ્રવર્તતે
इति मत्वा भजन्ते मा बुधा भावसमन्वितः ॥

સર્વનો પ્રભવ મૂળ હેતુ હું છું અને માર્યા
સર્વ સૃષ્ટિયક પ્રવર્તે છે, એમ જાણીને જ્ઞાન
યુક્ત બુદ્ધિમાનો મને બજે છે. ૮.

અહમાત્મા ગુહાકેશ સર્વભૂતાશયસ્થિતઃ ।

અહમાદિશ્ચ મધ્યં ચ ભૂતાનામન્ત એવ ચ ॥

હે ગુહાકેશ ! સર્વ દેહીઓના હૃદયમાં રહેલો પ્રથમ આત્મા હું છું, તેમ ભૂતોનાં આદિ મધ્ય અને અંત પણ હું છું ૨૦.

આદિત્યાનામહં વિષ્ણુર્વ્યોતિષાં રવિરંશુમાન્ ।

મરીચિર્મરુતામસ્મિ નક્ષત્રાણામહં સ્વશી ॥૨૧

આદિત્યોમાં વિષ્ણુ હું છું, પ્રકાશ કરનારાઓમાં-વ્યોતિશ્ચક્રમાં કિરણોવાળો રવિ હું, મરુતોમાં દેવોમાં મરીચિ હું છું અને નક્ષત્રોમાં ચન્દ્રમા પણ હું છું. ૨૧.

વેદાનાં સામવેદોઽસ્મિ દેવાનામસ્મિ વાસવઃ ।

ઇન્દ્રિયાણાં મનશ્ચાસ્મિ ભૂતાનામસ્મિ ચેતના ॥

વેદોમાં સામવેદ હું, દેવોમાં ઇન્દ્ર હું, એકાદશ ઇન્દ્રિયોમાં મન હું, અને ભૂતોમાં ચેતના પણ હું છું ૨૨.

રુદ્રાણાં શંકરશ્ચાસ્મિ વિત્તેશો યદ્ધરાક્ષસામ્ ।

વસૂનાં પાવકશ્ચાસ્મિ મેરુઃ શિશ્વરિણામહમ્ ॥

રુદ્રોમાં શંકર હું, યક્ષ અને રાક્ષસોમાં કુબેર
હું, વસુઓમાં અગ્નિ હું અને ગિરિઓમાં
મેરુ હુંજ છું. ૨૩.

પુરોધસાં ચ મુખ્યં માં વિદ્ધિ પાર્થ બૃહસ્પતિમ્ ।

સેનાનીનામહં સ્કન્દઃ સરસામસ્મિ સાગરઃ ॥

હે પાર્થ ! પુરોહિતોમાં મુખ્ય બૃહસ્પતિ
એવો મનેજ જાણ્ય, અને સેનાપતિઓમાં કા-
તિકસ્વામિ તેમ જળાશયોમાં સાગર પણ
હુંજ છું. ૨૪

મહર્ષીણાં ભૃગુરહં ગિરામસ્યેકમક્ષરમ્ ।

યજ્ઞાનાં જપયજ્ઞોઽસ્મિ સ્થાવરાણાં હિમાલયઃ ॥

મહર્ષિઓમાં ભૃગુ વાણીમાં એક અક્ષરરૂપ
તે હું યજ્ઞોમાં જપયજ્ઞ હું, અને સ્થાવરોમાં
હિમાલય તે પણ હુંજ છું. ૨૫

અશ્વત્થઃ સર્વવૃક્ષાણાં દેવર્ષીણાં ચ નારદઃ॥
ગન્ધર્વાણાં ચિત્રરથઃ સિદ્ધાનાં કપિલો મુનિઃ

સર્વ વૃક્ષોમાં પીપળો, દેવર્ષીઓમાં નારદ,
ગંધર્વોમાં ચિત્રરથ, અને સિદ્ધોમાં કપિલ,
મુનિ તે પણ હુજ છું. ૨૬.

ઉચ્ચૈઃશ્રવસમશ્વાનાં વિદિદ્ધિ મામમૃતોદ્ભવમ્ ।
ऐरावतं गजेन्द्राणां नराणां च नराधिपम् ॥

સમુદ્ર મથન થતાં અમૃત સાથે ઉત્પન્ન
થયેલો અશ્વોમાં શ્રેષ્ઠ ઉચ્ચૈઃશ્રવા, ગજેન્દ્રોમાં
ઐરાવત. અને પુરુષોમાં રાજા તે પણ હું છું,
એમ મને જાણુ. ૨૭

आयुधानामहं वज्रं धेनूनामस्मि कामधुक् ।
प्रजनन्नास्मि कंदर्पः सर्पाणामस्मि वासुकिः॥

હથિયારોમાં વજ્ર, ગાયોમાં કામધેનુ, અને
પ્રજનમાં પુત્ર ઉત્પન્ન કરે-તે સૌમાં કામદેવ
અને સર્પોમાં વાસુકિ હું છું ૨૮.

અનન્તશ્ચાસ્મિ નાગાનાં વરુણો યાદસામહમ્ ।

પિતૃનામર્યમા ચાસ્મિ વમઃ સંવમતામહમ્ ॥

નાગોમાં અનન્ત હું, જળચરોમાં અધિકૃત
મોકપાલ વરુણ હું, પિતૃઓમાં શ્રાધ્ધમાં મુખ્ય
હોવાથી અર્યમા અને સંવમ-શિક્ષા કરનારા-
ઓમાં વમ પણ હું જ છું. ૨૯.

મલ્હાદશ્ચાસ્મિ દૈત્યાનાં કાલઃ કલયતામહમ્ ।

મૃગાણાં ચ મૃમેન્દ્રોઽહં વૈનતેયશ્ચ પક્ષિણામ્ ॥

દૈત્યોમાં મલ્હાદ હું છું, અને ગણત્રી કર-
નારામાં કાળ હું છું, ચોપગાં પશુઓમાં સિંહ
અને પંખીઓમાં ગરુડ પણ હું જ છું. ૩૦.

પવનઃ પવતામસ્મિ રામઃ શસ્ત્રભૃતામહમ્ ।

ક્ષપાણાં મકરશ્ચાસ્મિ સ્ત્રોતસામસ્મિ જાન્હવી ॥

શુદ્ધિ કરનારાંમાં પવન હું છું, શસ્ત્રધારિ-
ઓમાં રામ હું છું, માછલાંમાં મગધર હું છું
અને નદીઓમાં ગંગા પણ હું જ છું. ૩૧.

સર્ગાણામાદિરન્તથ મધ્યં ચૈવાહમર્જુન ।

અધ્યાત્મવિદ્યા વિદ્યાનાં વાદઃ પ્રવદતામહમ્ ॥

હે અર્જુન ! સર્વ સૃષ્ટિનાં ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને અન્ત હું છું. વિદ્યાઓમાં અધ્યાત્મવિદ્યા અને વાદવિવાદ કરનાર પુરુષોમાં રહેલો વાદ પણ હું છું. ૩૨

અક્ષરાણામકારોઽસ્મિ દ્વન્દ્વઃ સામાસિકસ્ય ચ ।

અહમેવાક્ષયઃ કાલો ધાતાઽહં વિશ્વતોમુત્સઃ ॥

અક્ષરોમાં અકાર, સમાસોમાં દ્વંદ્વ, અવિનાશી, કાળ અને વિશ્વતોમુખ ધાતા પણ હું જ છું. ૩૩.

મૃત્યુઃ સર્વહરશ્ચાહમુદ્ભવશ્ચ ભવિષ્યતામ્ ।

કીર્તિઃશ્રીર્વાક્ચનારીણાંસ્મૃતિર્મેધા ધૃતિઃક્ષમા

સર્વને હરનાર મૃત્યુ અને યનાર પદાર્થોમાં ઉદ્ભવ તથા સ્ત્રીઓમાં કીર્તિ, શ્રી વાક્ય, સ્મૃતિ, મેધા, ધૃતિ અને ક્ષમા પણ હું છું. ૩૪.

વૃહત્સામ તથા સામ્નાં ગાયત્રી છન્દસામહમ્ ।

માસાનાં માર્ગશીર્ષોઽહમૃતૂનાં કુસુમાકરઃ ॥

સામેમાં વૃહત્સામ, છંદોમાં ગાયત્રી,
માસોમાં માર્ગશીર મહિનો અને ઋતુઓમાં
હું વસંતઋતુ છું. ૩૫.

ધૂતં છલયતામસ્મિ તેજસ્તેજસ્વિનામહમ્ ।

જયોઽસ્મિ વ્યવસાયોઽસ્મિ સત્ત્વં સત્ત્વવતામહમ્

છલ કરનારાઓમાં ધૂત, તેજસ્વીઓમાં
તેજ, જય, ઉદ્યોગ અને સત્ત્વવાળાઓમાં હું
સત્ત્વ છું. ૩૬.

વૃષ્ણીનાં વાસુદેવોઽસ્મિ પાણ્ડવાનાં ધનંજયઃ

મુનીનામપ્યહં ધ્યાસઃ કષીનામુશના કાવિઃ ॥

વૃષ્ણિઓમાં હું વાસુદેવ, પાંડવોમાં ધનં-
જય, મનનશીલ મુનિઓમાં વેદવ્યાસ, અને
કવિઓમાં શુક્રાચાર્ય પણ હું છું. ૩૭.

દણ્ડો દમયતામસ્મિ નીતિર્મસ્મિ જિગીષતામ્ ।

મૌનં ચૈવાસ્મિ મુશ્ચાનાં જ્ઞાનં જ્ઞાનવતામહમ્ ॥

દંડ દેનારમાં હું દંડ, જય ઇચ્છનારાઓની
નીતિ, મુશ્ચ આપતોમાં મૌન અને જ્ઞાનીઓનું
જ્ઞાન તે પણ હું છું. ૩૮

યચ્ચાપિ સર્વભૂતાનાં बीजं तदहमर्जुन ।

न तदस्ति विना यत्स्यान्मया भूतं चराचरम् ।

હે અર્જુન ! સર્વ ભૂતોનું જે બીજ તે
હું છું, અને એવું કોઈ ચરાચર ભૂત માત્રમાં
નથી કે જે મારા વિનાનું હોય. ૩૯.

नान्तोऽस्ति मम दिव्यानां विभूतीनां परंतम् ।

एष तूद्देशतः प्रोक्तो विभूतेर्विस्તरो मया ।

હે પરંતપ ! મારી દેવતાઈ વિભૂતિઓનો
પાર નથી. આ તો મેં મારી વિભૂતિનો વિસ્તાર
અતિ સંક્ષેપથી તને કહી સંમળાવ્યો છે. ૪૦.

યદ્યદ્વિભૂતિમત્સર્વં શ્રીમદ્ગૃજિતમેવ વા ।

તત્તદેવાવગચ્છ ત્વં યમ તેજોશસંભવમ્ ॥

જે જે સત્વ વિભુતિવાળું, સૌંદર્યવાળું,
અથવા ઉત્કર્ષવાળું હોય તે તે સર્વ મારા તેજના
અંશથી ઉત્પન્ન થયેલું તું જાણ. ૪૧.

અથવા ઘડુનૈતેન કિં જ્ઞાનેન તવાર્જુન ।

વિષ્ટભ્યાહમિદં કૃત્સ્તમેકાંશેન સ્થિતો જગત્ ॥

અથવા હે અર્જુન ! એ બધું જાણ્યાથી તને
શું લાભ છે ? હું આ આખા જગતને એક
અંશથી ધરી રહ્યો છું, અર્થાત સંપૂર્ણ વિશ્વમાં
અંશરૂપે હું જ બ્યાપી રહેલો છું. ૪૨.

અધ્યાય ૧૪ મો.

શ્રીમદ્ભગવાનુવાચ

પરં ભૂયઃ પ્રવક્ષ્યામિ જ્ઞાનાનાં જ્ઞાનમુક્તમમ્ ।
યજ્ઞાત્વામુનયઃ સર્વે પરાં સિદ્ધિમિતો ગતાઃ ॥

શ્રી ભગવાન કહે છે કે-હું ફરીને તને જ્ઞાનોનાં ઉત્તમ એવું જ્ઞાન કહું છું જે બ્રહ્મીને સર્વ મુનિઓ પરા ગુણવાળી સિદ્ધિને પામ્યા છે.

इदं ज्ञानमुपाश्रित्य यम साधर्म्यमागताः ।
सर्गेऽपि नोपजायन्ते प्रलये न व्यथन्ति च ॥

આ જ્ઞાનનો આશ્રય કરીને મારી સમાન ધર્મતાને પામેલા યોગીઓ સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ વખતે જન્મ લેતા નથી, તથા પ્રલયકાલમાં વ્યથા પણ પામતા નથી. ૨.

મમ યોનિર્મહદ્વસ્ય તસ્મિન્ગર્ભ દધામ્યહમ્ ।
સંભવઃ સર્વભૂતાનાં તતો ભવતિ ભારત ॥

હે ભારત ! મહદ્વસ્ય ગર્ભ ઉત્પત્તિ સ્થાન
છે, તેમાં હું ચેતનરૂપી ગર્ભને મૂકું છું
તેથીજ સર્વ ભૂતોની ઉત્પત્તિ થાય છે. ૩.

સર્વયોનિષુ કૌન્તેય મૂર્તયઃ સંભવન્તિ યાઃ
તાસાં બ્રહ્મ મહદ્યોનિરહં વીજપ્રદઃ પિતા ॥

હે કૌન્તેય ! સર્વ સ્થાનમાં જે મૂર્તિવાળાં
શરીરો ઉત્પન્ન થાય છે, તેની માતા મહદ્વસ્ય
અને બીજદાતા પિતા હું છું. ૪.

અધ્યાય ૧૫ મો.

—:૦:—

મમૈવાંશો જીવલોકે જીવભૂતઃ સનાતનઃ ।
મનઃષ્ટાનીન્દ્રિયાણિ પ્રકૃતિસ્થાનિ કર્ષતિ॥

જીવશ્રોકમાં મારો સનાતન અંશજી જીવ-
થયો છે, પ્રકૃતિમાં રહેલી પાંચ ઇન્દ્રિયો અને
જીવ મન એ ઇન્દ્રિયોને ખેંચે છે. ૭.

યદાદિત્યગતં તેજો જગદ્દાસયતેઽસ્થિલમ્ ।
યચ્ચન્દ્રમસિ યચ્ચમૌ તત્તેજો વિદ્ધિ મામકમ્॥

સૂર્ય માં રહેલું જે તેજ છે તથા ચંદ્રમામાં
રહેલું જે તેજ છે, તથા અગ્નિમાં રહેલું જે
તેજ છે, જે આખા જગતને પ્રકાશ કરે છે તે
તેજને તું મારું તેજ જાણુ ૧૨.

ગામાવિશ્ય જ ભૂતાનિ ધારયામ્યહમોજસા॥

ગુણામિ ચૌષધીઃસર્વાઃસોમો ભૂત્વા રસાત્મકઃ

પૃથ્વીમાં પેસીને બળવડે સર્વ જૂતોને હું
ધારણુ કરું છું, તથા હું રસરૂપ ચન્દ્રમા ચઢતે
સર્વ ઔષધિનું પાપણુ કરું છું. ૧૩.

ઈદં વૈશ્વાનરો ભૂત્વા પ્રાણિનાં દેહમાશ્રિતઃ

પ્રાણાપાનસમાયુક્તઃ પચામ્યન્નં ચતુર્વિધમ્॥

હું જહરાગ્નિ ચઢતે પ્રાણીના દેહને અવ-
લાંબી રહેા છું. પ્રાણ અને અપાન વાયુયા
બરાબર રીતે યુક્ત ચઢતે ચાર પ્રકારના અન્નને
પચન કરનાર પણ હુંજ છું. ૧૪.

સર્વસ્ય ચાદં હૃદિ સન્નિર્વિષ્ટો

મત્તઃ સ્મૃતિર્જ્ઞાનમયોહનં ચ ।

વેદશ્ચ સર્વેરહમેવ વેદો

વેદાન્તકૃદ્વેદવિદેવ ચાહમ્ ॥ ૧૫ ॥

હું સર્વના હૃદયમાં રહેલો છું, મારા થકી સ્મૃતિ, જ્ઞાન અને વિસ્મૃતિ થાય છે. સર્વ વેદોવડે જાણવા યોગ્ય હું છું, વેદાંત વેદનો નિશ્ચય કરનાર શાસ્ત્રોનો કર્તા તથા વેદોને જાણનારો પણ હું છું. ૧૫

યસ્માક્ષરમતીતોઽહમક્ષરાદપિ ચોત્તમઃ ।

અતોઽસ્મિ લોકે વેદે ચ પ્રથિતઃ પુરુષોત્તમઃ॥

જેથી હું ક્ષરથી પર છું તથા અક્ષર અ-
લ્પથી પર ઉત્તમ છું, એટલા માટે લોકમાં
તથા વેદમાં પુરુષોત્તમ નામથી પ્રસિદ્ધ થયેલ
છું. ૧૮

અધ્યાય ૬ ઠો.

—:૦:—

યો માં પઠ્યતિ સર્વત્ર સર્વં ચ મયિ પશ્યતિ।
તસ્યાહં ન પ્રણશ્યામિ સ ચ મે ન પ્રણશ્યતિ॥

જે મને સર્વત્ર જુએ અને મારામાં સર્વને
જુએ, તેને હું જોતો બંધ થતો નથી તેમ તે
મને પણ જુએ છે. ૩૦

યોગિનાપિ સર્વેષાં મદ્રતેનાન્તરાત્મના ।

શ્રદ્ધાવાન્ભજતે યો માં સ મે યુક્તતમો મતઃ ॥

સર્વે યોગીઓમાં પણ મને પોતાનો અંત-
રાત્મા અર્પી જે શ્રદ્ધાળુ આચાર્યના ઉપદેશમાં
આસ્થાવાળો થઈ મને ભજે છે, તેને મેં યોગી-
ઓમાં ઉત્તમ ગણ્યો છે. ૪૭

અધ્યાય ૭ મો.

—:૦:—

મત્તઃ પરતરં નાન્યત્કિંચિદાસ્તિ ધનંજય ।

મયિ સર્વમિદં પ્રોતં સૂત્રે મણિગણા ઇવ ॥

હે ધનંજય ! મારાથી શ્રેષ્ઠ બીજું કંઈ નથી,
દારામાં મણુકાની પેઠે આ બધું વિશ્વ મારામાં
પરોવાયેલું છે. ૭

દૈવી હ્યેષા ગુણમયી મમ માયા દુસ્ત્યયા ।

મામેવ યે પ્રપદ્યન્તે માયામેતાં તરન્તિ તે ॥

આ મારી ત્રિગુણમયી દૈવી માયા દુસ્તર
છે, જે મારેજ શરણે આવે છે તેઓ, એ માયાને
તરી જાય છે. ૧૪

જરામરણમોક્ષાય મામાશ્રિત્ય યતન્તિ યે ।

તેવ્રહ્મતાદ્વિદુઃકૃત્સ્તનમધ્યાત્મકર્મચાશ્ચિલમ્ ૨૯

જે મારો આશ્રય કરી જરા અને મરણ
અનેથી છુટવા માટે યતન કરે છે, તે તર
સંપૂર્ણ બ્રહ્મને જાણે છે, તેમ અધ્યાત્મને અને
યજ્ઞાદિક કર્મને પણ જાણે છે. ૨૯

અધ્યાય ૮ મો.

અંતકાલે ચ મામિવ સ્મરન્મુક્ત્વા કલેવરમ્ ॥

યઃ પ્રયાતિ સમદ્ભાવં યાતિ નાસ્ત્યત્ર સંશયઃ ૫

અંતકાળે જે મનેજ સંભારતો જે માથુસ
દેહ છોડે છે તે મારા જાતને પામે છે, એમાં
સંશય નથી. ૫

તસ્માત્સર્વેષુ કાલેષુ મામનુસ્મર યુદ્ધય ચ ।
મર્યપિતમનોબુદ્ધિર્મામેવૈવ્યસ્યસંશયમ્ ॥૭॥

એટલા માટે સર્વ કાળે મારું સ્મરણ રાખ, તેમજ યુદ્ધ કર. મારામાં મન અને બુદ્ધિનું અર્પણ જોણે કરેલું છે એવો તું નિઃસંશય મનેજ પામીશ. ૭.

મામુપેત્ય પુનર્જન્મ દુઃસ્વાલયમશશ્વતમ્ ।
નામ્નુવાંતિ મહાત્માનઃ સંસિદ્ધિં પરમાં ગતાઃ ૧૫

મને પામ્યા પછી પુનર્જન્મ, જે દુઃખનું સ્થાન તથા ક્ષણભંગુર છે તેને, પરમ સિદ્ધિ પામેલા મહાત્માઓ ફરીને પામતા નથી. ૧૫.

અધ્યાય ૯ મો.

—:૦:—

સમોઽહં સર્વભૂતેષુ ન મે દ્વેષ્યોઽસ્તિ ન પ્રિયઃ ।
યે ભજન્તિ તુ માં ભક્ત્યા મયિ તેતેષુ ચાપ્યહમ્ ॥

હું સર્વ ભૂતોમાં સમાન છું, મને કોઈ પ્રિય

કે દ્રૃષ્ય નથી. જે મને ભક્તિપૂર્વક બળે છે તે મારામાં છે અને હું તેનામાં છું. ૨૯.

अपि चेत्सुदुराचारो भजते मामनन्यभाक्।
साधुरेव स मन्तव्यः सम्यग्व्यवसितो हि सः॥

કોઈ મોટો દુરાચારી વ્યવહારથી વિરૂધ્ધ માણસ પણ જે અનન્ય ભાવથી મનેજ બળતો હોય તો તેને સાધુ માનવો, કેમકે તે સારા નિશ્ચયવાળો છે. ૩૦.

क्षिप्रं भवति धर्मात्मा शश्वच्छान्तिं निगच्छति।
कौन्तेय प्रतिजानीहि न मे भक्तः प्रणश्यति॥

તે થોડાજ કાળમાં ધર્માત્મા થાય છે અને શાંતિ પામે છે. હે કૌંતેય! મારો ભક્ત કદી પણ વિનાશ પામતો નથી, એ તારે નિશ્ચય બાળવું. ૩૧.

માં હિ પાર્થ વ્યપાશ્રિત્ય

યેઽપિ સ્યુઃ પાપયોનયઃ ।

સ્ત્રિયો વૈશ્યાસ્તથા શૂદ્રા-

સ્તેઽપિ યાન્તિ પરાં ગતિમ્ ॥ ૩૨ ॥

હે પાર્થ! મારો આશ્રય કરનાર પાપિષ્ઠ
હોય, સ્ત્રીઓ, વૈશ્યો તથા શૂદ્રો હોય તોપણ
તેઓ પરમ ગતિને પામે છે; ૩૨.

કિં પુનર્બ્રાહ્મણાઃ પુણ્યા ભક્તા રાજર્ષયસ્તથા।

અનિત્યમસુખં લોકમિમં પ્રાપ્ય ભજસ્વ મામ્॥

તો પછી પુણ્યાત્મા બ્રાહ્મણો, ભક્તો, અને
પવિત્ર રાજર્ષિયો માટે તો શું જ કહેવું? માટે
અનિત્ય અને નિરાનંદ એવો આશોક પામીને
તું મને ભજ. ૩૩.

મનમના ભવ મદ્ધક્તો મદ્યાજી માં નમસ્કુરુ ।
મામેવૈષ્યસિ યુક્તૈવમાત્માનં મત્પરાયણઃ ॥

તું મારામાં મન રાખનાર થા, મારો ભક્ત
બન, મારું યજ્ઞન કર અને મને નમન કર,
એમ આત્માને તું પરાયણુ કરવાથી તું મને
પામીશ. ૩૪.

યાન્તિ દેવવ્રતા દેવાન્પિતૃન્યાન્તિ પિતૃવ્રતાઃ ।
ભૂતાનિ યાન્તિ ભૂતેજ્યા યાન્તિ મદ્યાજિનાંઽપિમામ્

દેવતાનું વ્રત કરનાર દેવલોકને પામે છે,
પિતાનું યજ્ઞન કરનાર પિતૃલોકને પામે છે,
ભૂત પ્રેત અને રાક્ષસને યજ્ઞનાર ભૂતને પામે
છે અને મને યજ્ઞનાર મને પામે છે. ૨૫.

અધ્યાય ૧૦ મો.

શ્રૂય એવ મહાવાહો શૃણુ મે પરમં વચ્ચઃ ।
યત્તેઽહં પ્રીયમાણાય વક્ષ્યામિ હિતકામ્યયા ।

શ્રી ભગવાન કહે છે કે-હો મહાબાહો! પુનઃ
મારું પરમ વચ્ચન સાંભળ, જે સાંભળી પ્રસન્ન
થનાર એવા તને, તારાજ હિતની ઇચ્છાથી
હું કહું છું. ૧.

ન મે વિદુઃ સુરગણાઃ પ્રભવં ન મહર્ષયઃ ।
અહમાદિર્હિ દેવાનાં મહર્ષીણાં ચ સર્વશઃ ॥

મારા પ્રભાવને દેવગણો અને મોટા ઋષિયો
પણ જાણતા નથી, કેમકે સર્વ દેવો અને મોટા
ઋષિયોનું આદિ કારણ હું જોતો છું. ૨.

યો મામજમનાદિં ચ વેત્તિ લોકમહેશ્વરમ્ ।

અસંમૂઢઃ સ મર્ત્યેષુ સર્વપાપૈઃ પ્રમુચ્યતે ॥

હું અજન્મા, અનાદિ અને લોકોનો મહેશ્વર
હું એમ જે મને જાણે છે, તે મૃત્યુલોકમાં
સંમોહથી રહિત થઈ સર્વ પાપોથી મુક્ત
થાય છે. ૩

બુદ્ધિર્જ્ઞાનમસંમોહઃ ક્ષમા સત્યં દમઃ શમઃ ।

સુખં દુઃખં ભવો ભાવો ભયં ચાભયમેવ ચ ॥

બુદ્ધિ, જ્ઞાન, અસંમોહ, ક્ષમા, સત્ય, દમ,
શમ, સુખ, દુઃખ, ઉત્પત્તિ, સત્તા, ભય,
અભય અને; ૪

અહિંસા સમતા તુષ્ટિસ્તપો દાનં યશોઽયશઃ ।

ભવન્તિ ભાવા ભૂતાનાં મત્ત એવ પૃથગ્વિધાઃ ॥

અહિંસા, સમતા, સંતોષ તપ, દાન, યશ
અને અપયશ એ સર્વ જાતજાતના ભાવો
આણીએને આરાથી થાય છે. ૫.

મહર્ષયઃ સપ્ત પૂર્વે ચત્વારો મનવસ્તથા ।

મદ્ભાવા માનસા જાતા યેષાં લોકે ઇમા પ્રજાઃ ।

સાત મહર્ષિયો, અને પૂર્વના ચાર મનુષ્યો
મદ્ભાવ તથા મારા મનથી ઉત્પન્ન થયલા છે,
કે જેમની આ સધળી પ્રજા છે. ૬.

एता विभूतिं योगं च मम यो वेत्ति तत्त्वतः ।

सोऽविकम्पेन योगेन युज्यते नात्र संशयः ॥

એ મારી વિભૂતિ અને યોગને અલૌકિક
ઐશ્વર્યને જે તત્ત્વથી યથાર્થ જાણે છે, તે
નિશ્ચય યોગ પામે છે, એમાં કંઈજ સંદેહ
નથી. ૭.

अहं सर्वस्य प्रभवो मत्तः सर्वं प्रवर्तते ।

इति मत्वा भजन्ते मां बुधा भावसमन्विताः ॥

સર્વનો પ્રભવ-મૂળ હેતુ હું છું અને મારાથી
સર્વ સૃષ્ટિયુક્ત પ્રવર્તે છે, એમ જાણીને ભક્તિ-
યુક્ત પુદ્ધિમાનો મને જાણે છે. ૮.

મચ્ચિતા મદ્રતપ્રાણા વોધયન્તઃ પરસ્પરમ્ ।
 કથ યન્તશ્ચ માં નિત્યં તુષ્યન્તિ ચ રમન્તિ ચ ॥

અંતઃકરણ, પ્રાણ તથા ઇન્દ્રિય મને સમર્પણ
 કરનાર મારા બકતો એકમેકને મારો ઉપદેશ
 કરતા તથા નિરંતર મારી કથા સંભળાવતા,
 સંતોષ પામે છે અને પરમાત્મામાં રમે છે. ૯.

તેષાં સતતયુક્તાનાં ભજતાં પ્રીતિપૂર્વકમ્ ।
 દદામિ બુદ્ધિયોગં તં યેન મામુપયાન્તિ તે ।

સર્વદા યોગયુક્ત અને પ્રીતિપૂર્વક મને ભજ-
 નારને હું પૂર્વે કહેલો બુદ્ધિયોગ આપું છું,
 જેથી તેઓ મારી સમીપ આવે છે. ૧૦.

તેષામેવાનુકમ્પાર્થમહમજ્ઞાનજં તમઃ ।

નાશયામ્યાત્મભાવસ્થો જ્ઞાનદીપેન ભાસ્વતા ।

આત્મભાવવિષે રહેતો હું તેઓનું અજ્ઞાનથી થયેલું જે અંધારું છે, તેને તેઓપર દયા આણીને પ્રકાશમાન જ્ઞાનરૂપી દીપકથી નિરૂપકરું છું. ૧૧.

અધ્યાય ૧૧ મો.

મત્કર્મકૃન્મત્પરમો મદ્ભક્તઃ સદ્ગવર્જિતઃ ।

નિર્વેરઃ સર્વભૂતેષુ યઃ સ મામેતિ પાણ્ડવ ॥

હું પાંડવ ! મારું કર્મ કરનાર, હું જેને પરમ છું, સંગવર્જિત તથા સર્વ પ્રાણીઓ સાથે વેર નહિ રાખનાર, એવો જે મારો ભક્ત છે તે મને પામે છે. ૫૫.

અધ્યાય ૧૨ ભો.

—:૦:—

મય્યાવેશ્ય મનો યે માં નિત્યયુક્તા ઉપાસતે ।
શ્રદ્ધયા પરયોપેતાસ્તે મે યુક્તતમા મતાઃ॥૨॥

શ્રી ભગવાન કહે છે કે-જો નિત્યયુક્ત મારે
વિષે મન રાખીને ઉત્કૃષ્ટ શ્રદ્ધાવાળા થઈ મને
સેવે છે તેને હું યુક્તતમ કહું છું. ૨.

યે તુ સર્વાણિ કર્માણિ મયિ સંન્યસ્ય મત્પરાઃ ।
અનન્યેનૈવ યોગેન માં ધ્યાયન્ત ઉપાસતે॥૬॥
તેષામહં સમુદ્ધર્તા મૃત્યુસંસારસાગરાત્ ।
ખવામિ ન ચિરાત્પાર્થ મય્યાવેશિતચેતસામ્ ॥

જેઓ સર્વ કર્મેતિ મારેવિષે અર્પણ કરી,
મમ પરાયણ થઈ, અનન્ય યોગે કરીને મારું
ધ્યાન ધરતા મનેજ ભજો છે અને હું પાર્થ !

મારામાં જેમનું મન હોય તેમનો મૃત્યુયુક્ત
સંસારસાગરમાંથી હું ઉદ્ધાર કરું છું. ૬-૭.

મર્યેવ મન આધત્સ્વ મયિ બુદ્ધિ નિવેશય ।
નિવસિપ્યસિ મર્યેવ અતઃ ક્ષર્વં ન સંશયઃ ॥

મનને મારામાં લગાડજે, બુદ્ધિને મારીઉપર
રાખજે એટલે હવે પછી તું નિઃસંદેહ મારે-
વિષે રહીશ. ૮.

અથ ચિત્તં સમાધાતું ન શક્તોષિ મયિ સ્થિરમ્ ।
અભ્યાસયોગેન તતો મામિચ્છાસુંધનંજય ॥

હું ધનંજય ! જે મારેવિષે તું ચિત્તને સ્થિર
કરી ન શકે તો અભ્યાસયોગે કરીને મને
પામવાની ઇચ્છા કર. ૯.

અભ્યાસેઽપ્યસમર્થોઽસિ મત્કર્મપરમો ભવ ।
મદર્થમપિ કર્માણિ કુર્વન્સિદ્ધિમવાપ્સ્યસિ ॥

કદાચિત્ અભ્યાસમાં પણ તું અસમર્થ હોય
તો મમ પ્રીત્યર્થ કર્મ કરનારો થા. મારી પ્રીતિ-
માટે કર્મો કરતાં પણ તું સિદ્ધિ પામીશ. ૧૦.

અથૈતદપ્યશક્તોઽસિ કર્તુ મદ્યોગમાશ્રિતઃ ।
સર્વકર્મફલત્યાગં તતઃ કુરુ યતાત્મવાન્ ॥

વળી મમ પ્રીત્યર્થ કર્મ કરવાને પણ તું
અશક્ત હોય તો મારા યોગનો આશ્રય કરી,
યતાત્મવાન્ એટલે મનને છતનારો થઈ સર્વ
કર્મોનાં ફળોનો ત્યાગ કર ૧૧.

શ્રેયોહિ જ્ઞાનમભ્યાસાઽજ્ઞાનાદ્ધ્યાનં વિશિષ્યતે
ધ્યાનાત્કર્મફલત્યાગસ્ત્યાગાચ્છાન્તિરનન્તરમ્

અભ્યાસ કરતાં જ્ઞાન ખરેખર શ્રેષ્ઠ છે, જ્ઞાન
કરતાં ધ્યાન વધારે ઉત્તમ છે અને ધ્યાનથી
કર્મ ફળોનો ત્યાગ અઢે છે કેમકે તેથી તરતજ
શાંતિ મળે છે. ૧૨.

અદ્રેષ્ટા સર્વભૂતાનાં મૈત્રઃ કરુણ એવ ચ ।
 નિર્મમો નિરહંકારઃ સમદુઃખસુખઃ ક્ષમી ॥
 સંતુષ્ટઃ સતતં યોગી યતાત્મા દૃઢનિશ્ચયઃ ।
 મય્યર્પિતમનોબુદ્ધિર્યો મે ભક્તઃ સ મે પ્રિયઃ ॥

સર્વ ભૂતોનો અદ્રેષ્ટા, મિત્ર અને દયાળુ,
 મમતારહિત, અહંકારરહિત, દુઃખસુખમાં સમાન
 ચિત્તવાળો, તેમજ ક્ષમાવાન, સંતોષી, યોગી
 સમાધિ ચિત્તવાળો, યતાત્મા, જીતેન્દ્રિય, દૃઢ-
 નિશ્ચયી અને મારેવિષે જોણે મન બુદ્ધિ અર્પણ
 કરેલાં હોય એવો જે મારો ભક્ત છે તે મને
 પ્રિય છે. ૧૩-૧૪.

યસ્માન્નોદ્વિજતે લોકો લોકાન્નોદ્વિજતે ચ યઃ ।
 હર્ષામર્ષભયોદ્વેગૈર્મુક્તો યઃ સ ચ મે પ્રિયઃ ॥

જેનાથી લોકને ઉદ્વેગ થતો નથી, અને જે
 લોકથી ખેદ પામતો નથી. વળી જે હર્ષ ક્રોધ
 ભય અને ખેદથી મુક્ત છે તે મને પ્રિય છે. ૧૫.

અનપેક્ષઃ શુચિર્દક્ષ ઉદાસીનો ગતવ્યથઃ ।
સર્વાશ્મપરિત્યાગી યો મદ્ભક્તઃ સ મે પ્રિયઃ॥

અપેક્ષારહિત, પવિત્ર આચારવાળો, ચતુર, ઉદાસીન, વેદનારહિત અને સર્વ આરંભ કર્મનો જેણે પરિત્યાગ કરેલો હોય એવો જે મારો ભક્ત છે તે મને પ્રિય છે. ૧૬.

યો ન હૃષ્યદિ ન દ્વેષ્ટિ ન શોચતિ ન કાંક્ષતિ ।
શુભાશુભપરિત્યાગી ભક્તિમાન્યઃ સ મે પ્રિયઃ ।

જે હરખાતો નથી કે દ્વેષ કરતો નથી, શોક કરતો નથી કે તૃષ્ણા રાખતો નથી, જે શુભ અને અશુભ સર્વ ક્રિયાનો પરિત્યાગ કરનારો છે તથા જે ભક્તિમાન છે તે મને ખુબ પ્રિય છે. ૧૭.

સમઃ શત્રૌ ચ મિત્રે ચ તથા માનાપમાનયોઃ ।
શીતોષ્ણસુખદુઃખેષુ સમઃ સદ્ભવિવર્જિતઃ ॥

તુલ્યનિન્દાસ્તુતિર્મૌની સંતુષ્ટો યેન કેનચિત્ ।
અનિકેતઃ સ્થિરમતિર્ભક્તિમાન્મે પ્રિયો નરઃ ॥

શત્રુ અને મિત્રમાં તેમજ માન અને અપ-
માનમાં જે સમાન વૃત્તિવાળો છે, શીત અને
હૃષ્ણુ તથા સુખ અને દુઃખમાં જે સમચિત્તવાળો
છે, જે સંગથી રહિત છે, જેને નિંદા અને
સ્તુતિ સમાન છે, જે માનધારી હોય જે કંઈ
મળે તેથી સંતોષ પામનાર છે, જે ધરખાર
વગરનો છે, સ્થિરબુદ્ધિવાળો, છે તથા ભક્તિમાન
છે તે પુરુષ મને પ્રિય છે. ૧૮-૧૯.

ये तु धर्म्यामृतमिदं यथोक्तं पर्युपासते ।
श्रद्धावाना मत्परमा भक्तास्तेऽतीव मे प्रियाः ॥

વળી જેઓ શ્રદ્ધાળુ મમ પરાયણ અને મારા
ભક્તો થઈ પૂર્વે કહેલા ધર્મયુક્ત અમૃતનું
કહ્યા પ્રમાણે સેવન કરનાર છે તેઓ મને
અત્યંત પ્રિય છે. ૨૦.

અધ્યાય ૧૮ મો.

—:૦:—

મચ્ચિત્તઃ સર્વદુર્ગાણિ મત્પ્રસાદાત્તરિપ્યસિ ।
અથ ચેત્ત્વમહંકારાન્ન શ્રોણ્યસિ વિનંક્ષ્યસિ॥

મારેવિષે ચિત્ત રાખનાર તું, મારી કૃપાથી
સર્વ દુર્ગા કામક્રોધાદિ કિલ્લાને ઓળંગી જઇશ.
જો કદાપિ તું અહંકારથી આ ઉપદેશ સાંભ-
ળીશ નહિ તો વિનાશ પામીશ. ૫૮.

મન્મના ભવ મદ્ભક્તો મદ્યાજી માં નમસ્કુરુ ।
મામેવૈષ્યસિ સત્યં તે પ્રતિજાને પ્રિયોઽસિ મે

મારેવિષે મન રાખનાર થા, મારો ભક્ત થા,
મારું યજન કરનારો થા અને મને નમસ્કાર
કર, તેથી તું જરૂર મને પામીશ. આ સત્ય
પ્રતિજ્ઞા છે કેમકે તું મને પ્રિય છે. ૬૫.

સર્વધર્માન્પરિત્યજ્ય મામેકં શરણં વ્રજ ।

અહં ત્વા સર્વપાપેભ્યો મોક્ષયિષ્યામિ મા શુચઃ ॥

સર્વ ધર્મોનો પરિત્યાગ કરી એક મારેજ
શરણે આવ. હું તને સર્વ પાપોથી છોડવીશ,
શોક કરતો નહિ. ૬૬.

અધ્યાય ૧૧ મો.

—:—

ન વેદયજ્ઞાધ્યયનૈર્ન દાનૈ-

ર્ન ચ ક્રિયાભિર્ન તપોભિરુગ્રૈઃ ।

एवंरूपः शक्य अहं नृलोके

द्रष्टुं त्वदन्येन कुरुप्रवीर ॥ ૪૮ ॥

વેદથી, યજ્ઞથી, અધ્યયનથી, દાનથી, ક્રિયા-
ઓથી કે ઉગ્ર તપશ્ચર્યાઓથી પણ હું કુરુ-
પ્રવીર! મનુષ્યલોકમાં તારાવિના બીજા કોઈથી
આ રૂપે હું જોવાનો શક્ય નથી. ૪૮.

અધ્યાય ૧૭ જો.

—:૦:—

દાતવ્યમિતિ યદાનં દીયતેઽનુપકારિણે ।

દેશે કાલે ચ પાત્રે ચ તદાનં સાત્ત્વિકં સ્મૃતમ્ ।

અમુક દાન દેવું જોઈએ, એમ ધારીને જે દાન દેશ, કાળ ને પાત્ર જોઈ અનુપકારી માણુસને દેવાય છે તે દાન સાત્ત્વિક કહેવાય છે.

અદેશકાલે યદાનમપાત્રેભ્યશ્ચ દીયતે ।

અસત્કૃતમવજ્ઞાતં તત્તામસમુદાહતમ્ ॥૨૨॥

જે દાન અપવિત્ર સ્થાનમાં અને અવિદિત કાળમાં અપાત્રોને સત્કાર વિના તથા અપમાન પૂર્વક અપાય છે તે તામસ કહેવાય છે.

યજ્ઞે તપસિ દાને ચ સ્થિતિઃ સદિતિ ચોચ્યતે ।
કર્મ ચૈવ તદર્થીયં સદિત્યેવાભિધીયતે ॥૨૭॥

યજ્ઞમાં, તપમાં, તથા દાનમાંની સ્થિતિને
પણ સત્ કહી છે તથા તે માટે જે કર્મ કરાય
તે પણ સત્ એમ કહેવાય છે. ૨૭.

અશ્રદ્ધયા હૃતં દત્તં તપસ્તપ્તં કૃતં ચ યત્ ।
અસદિત્યુચ્યતે પાર્થ ન ચ તત્પ્રેત્ય નો હહ ॥

હે પાર્થ! અશ્રદ્ધાથી હોમેણું, દાન કરેણું,
તપ તપેણું તથા જે કંઈ કર્યું હોય તે, અસત્
એમ કહેવાય છે. તે યજ્ઞ, દાન, અને તપ પર-
લોકમાં ફળદાતા થતાં નથી તથા આલોકમાં
પણ ફળદાતા થતાં નથી. ૨૮.

અધ્યાય ૧૮ ભો.

—:૦:—

યજ્ઞદાનતપઃ કર્મ ન ત્યાજ્યં કાર્યમેવ તત્ ।

યજ્ઞો દાનં તપશ્ચૈવ પાવનાનિ મનીષિણામ્ ॥

યજ્ઞ, દાન, અને તપ, એ સંબંધી કર્મો છોડવાં યોગ્ય નથી, તે તો કરવાનાંજ છે. યજ્ઞ, દાન તથા તપ એ કર્મો બુદ્ધિમાનોને પાવન કરનારાં છે. ૫.

एतान्यपि तु कर्माणि सङ्गं त्यक्त्वा फलानि च ।

कर्तव्यानीति मे पार्थ निश्चितं मतमुत्तमम् ॥

હે પાર્થ! એ યજ્ઞ, દાન તથા તપાદિ કર્મો સંગ, આસક્તિ અને ફળોને છોડીને અવશ્ય કરવાં એવું મારું નિશ્ચિત ને ઉત્તમ મત છે. ૬.

એકાદશ સ્કંધ.

અધ્યાય ૭ મો.

एकद्वित्रिचतुष्पादो बहुपादस्तथाऽपदः ॥

बह्वयः सन्ति पुरः सृष्टास्तासां मे पौरुषी प्रिया

એક, બે, ત્રણ અને ચાર પગવાળાં, ધણાં પગવાળાં તથા, પગવિનાનાં ધણાં શરીરો આ જગતમાં રચાયેલાં છે, તેઓમાં બે પગવાળું મનુષ્યનું શરીર મને પ્રિય છે. ૨૨.

—:૦:—

અધ્યાય ૧૦ મો.

—:૦:—

निवृत्तं कर्म सेवेत प्रवृत्तं मत्परस्त्यजेत् ॥

जिज्ञासायां संप्रवृत्तो नाद्रियेत्कर्मचोदनाम् ४

મારી બક્તિમાં પરાયણ રહેનારા પુરુષે સકામ કર્મો ત્યાગ કરવાં અને નિષ્કામ એવાં

નિત્ય તથા નૈમિત્તિક કર્મો જ કરવાં અને આત્મ-
તત્ત્વમાં અંશઅંશ રીતે પ્રવૃત્તિ થયા પછી, તે
નિત્ય અને નૈમિત્તિક કર્મોનો પણ આદર કરવો
નહી. ૪.

યમાનભીક્ષણં સેવેત નિયમાન્મત્પરઃ ક્વચિત્ ॥

મદભિન્નં ગુરું શાન્તમુપાસીત મદાત્મકમ્ ॥૫॥

વળી મારામાં પરાયણ થયેલા પુરુષે નિત્ય
અહિંસા આદિક યમો આદરથી સેવવા અને
આત્માજ્ઞાનમાં વિરોધ આવે નહીં તેમ સ્નાના-
દિક નિયમો પણ પાળવા તથા મને જાણનારા,
મારારૂપ તથા શાંત ગુણવાળા ગુરુની ઉપા-
સના કરવી. ૫.

અમાન્યમત્સરો દક્ષો નિર્મમો દૃઢસૌહૃદઃ ॥

અસત્ત્વરોઽર્થજિજ્ઞાસુરનસૂયુરમોઘવાક્ ॥૬॥

ગુરુસેવા કરનારા પુરુષે સરળ રહેવું, મત્સ-
રનો ત્યાગ કરવો, આજ્ઞાસનો ત્યાગ કરવો,

સ્ત્રી પુત્રાદિક ઉપર મમતા રાખવી નહીં, ગુરુ ઉપર ગાઢ પ્રેમ રાખવો, વ્યગ્રતાથી દૂર રહેવું, સત્ય વસ્તુ જાણવાની ઇચ્છા રાખવી, ઇર્ષ્યા રાખવી નહીં, વ્યર્થ ખોલવું નહી. ૬.

જાયાપત્યગૃહક્ષેત્રસ્વજનદ્રવિણાદિષુ ॥

उदासीनः समं पश्यन्सर्वेष्वर्थमिवात्मनः॥७

સ્ત્રી, સંતાન, ઘર, ક્ષેત્ર, કુટુંબી તથા ધન વિગેરેમાં ઉદાસીન રહેવું તથા એવો વિચાર કરવો કે, સર્વ શરીરમાં આત્મા એક હોવાથી, સર્વને પોતાનાં સ્ત્રી, પુત્રાદિકથી જે સુખ મળે છે, તે સુખ મનેજ મળે છે, માટે મારાં સ્ત્રી-પુત્રાદિક ઉપર શા માટે મમતા રાખવી? એવો વિચાર કરીને સ્ત્રી પુત્રાદિક ઉપર ઉદાસીન રહેવું અને ગુરુસેવા કરવી. ૭.

અધ્યાય ૧૧ મો.

—:૦:—

વિદ્યાવિદ્યે મમ તન્ વિદ્યથુદ્ધવ શરીરિણામ્ ॥

મોક્ષબન્ધકરી આદ્યે માયયા મે વિનિર્મિતે ૩

હે ઉદ્ધવ! દેહધારીઓને મોક્ષ આપનારી બ્રહ્મવિદ્યા અને બંધન કરનારી અવિદ્યા, આ બંને મારી અનાદિ કાળની શક્તિ છે અને તે મારી માયાવડે રચાયેલી છે, એમ જાણજો. હું જ્યાં સૂધી અજ્ઞાન ફેલાવું છું, ત્યાંસૂધી જીવને બંધન રહે છે અને જ્ઞાન આપું છું ત્યારે મોક્ષ સ્પૃશે છે અર્થાત્ બંધ તથા મોક્ષમાં બંધ અનાદિ છે ત્યારે મોક્ષ નિત્ય છે. ૩.

गां दुग्धदोहामसतीं च भार्या

देहं पराधीनमसत्प्रजां च ॥

વિત્તં ત્વતીર્થીકૃતમદ્ગ્ન વાચં હીનાં

મયા રક્ષતિ દુઃસ્વદુઃસ્વી ॥ ૧૯ ॥

હે ઉદ્ધવજી! જે પુરુષ વસૂકી ગયેલી ગાયને,
વેશ્યા સ્ત્રીને, ક્ષણે ક્ષણે દુઃખ આપનારા દેહને,
આ લોક અને પરલોકનાં સાધનથી બ્રહ્મ થયેલા
પુત્રને, સુપાત્રમાં ન આપતાં, પરંતુ અપયશ
અને પાપના કારણબૂત ધનને, તથા મારું
વર્ણન ન કરનારી વાણીને સંધરે છે, તે પુરુષને
મદ્ગ્ન દુઃખી સમજવો. ૧૯.

યસ્યાં ન મે પાવનમદ્ગ્નકર્મ

સ્થિત્યુદ્ગ્રવપ્રાણનિરોધમસ્ય ॥

લીલાવતારેષ્ણિતજન્મ વા

સ્યાદ્વન્ધ્યાં ગિરં તાં વિભ્રુયાન્ન ધીરઃ॥

હે ઉદ્ધવ! જે વાણીમાં આ જગતની ઉત્પત્તિ,
સ્થિતિ તથા પ્રલયરૂપી મારા પવિત્ર કર્મનું

અથવા તો લીલાવડે ધારણ કરેલા અવતારોમાં
લોકપ્રિય અવતારોનું વર્ણન ન હોય, તેવી
વાંઝણી વાણીને શાની પુરુષે ધારણ કરવી
નહીં. ૨૦.

શ્રદ્ધાલુર્મે કથાઃ શ્રુણ્વન્સુભદ્રા લોકપાવનીઃ॥
ગાયન્નનુસ્મરન્કર્મ જન્મ ચાભિનયન્સુદુઃ ૨૩॥
મદર્થે ધર્મકામાર્થાનાચરન્મદપાશ્રયઃ ॥
લભતે નિશ્ચલાં ભક્તિં મય્યુદ્ધવ સનાતને ૨૪

વળી હે ઉદ્ધવ! જે શ્રદ્ધાળુ પુરુષ પરમ
કલ્યાણકારી તથા લોકોને પવિત્ર કરનારી મારી
કથા સાંભળે, મારા જન્મો ને કર્મોનું વારંવાર
સ્મરણ કરે તથા અનુકરણ કરે, ધર્મ, અર્થ
તથા કામ મારી પ્રીતિ અર્થેજ સેવે અને મારો
આશ્રય કરીને રહે, તે પુરુષને મારા સનાતન
રૂપ ઉપર નિશ્ચળ ભક્તિ થાય છે. ૨૩-૨૪.

આજ્ઞાયૈવં ગુણાન્દોષાન્મયાદિષ્ટાનપિ સ્વકાન્ ।
ધર્માન્સંત્યજ્ય યઃ સર્વાન્માં મજેત સ સત્તમઃ ॥

વેદ મારુ સ્વરૂપ છે અને તેણે ઉપદેશ કરેલા
સ્વધર્મો પાળવાથી અંતઃકરણની શુદ્ધિ થાય
છે અને ન પાળવાથી તેમ થતું નથી, એમ
જાણવા છતાં પણ તે સ્વધર્મો પ્રભુના ધ્યાનમાં
વિક્ષેપ કરનાર છે, આમ ધારીને તથા ઉપર
કહેલા ગુણો અને દોષો જાણીને મારા કહેલા
સર્વ સ્વધર્મોનો ત્યાગ કરી, જે મને મળે,
તેને ઉત્તમ સાધુ જાણવો. ૩૨.

જ્ઞાત્વાજ્ઞાત્વાથ યે વૈ માં

યાવાન્યશ્ચાસ્મિ યાદૃશઃ ॥

भजन्त्यनन्यभावेन ते मे

भक्ततमा मताः ॥ ૩૩ ॥

હું કે જે દેશ કાલાદિકના માપથી રહિત
છું, સર્વનો આત્મા છું, સમ્યક્દાનંદ છું,
તેને જાણીને અથવા તો મનન આદિકથી સારી
રીતે જાણીને એકાંત ભક્તિથી ભજે છે, તેઓને
હું ઉત્તમ ભક્તો જાણું છું. ૩૩.

અધ્યાય ૧૧ મો.

—:૦:—

मल्लिङ्गमद्भक्तजनदर्शनस्पर्शनार्चनम् ॥

परिचर्या स्तुतिः प्रह्मगुणकर्मानुकीर्तनम् ॥ ૩૪

હવે હું ભક્તિનું લક્ષણ કહું છું તે સાંભળો.
મારી મૂર્તિઓનાં તથા મારા ભક્તોનાં દર્શન
કરવાં, સ્પર્શ કરવો તથા પૂજન કરવું, વગી

તેઓની સેવા કરવી, સ્તુતિ કરવી, તેઓની આગળ સરલતાથી રહેવું. તેઓના ગુણ અને કર્મોનાં વખાણ કરવાં. ૩૪.

મત્કથાશ્રવણે શ્રદ્ધા મદનુધ્યાત્તમુદ્ધવ ॥

સર્વલાભોપહરણં દાસ્યેનાત્મનિવેદનમ્ ૩૫

હે ઉદ્ધવ! મારી કથા સાંભળવા ઉપર શ્રદ્ધા રાખવી, મારું ધ્યાન કરવું, જે કંઈ મળે, તે સર્વ મને અર્પણ કરવું, દાસપણાથી શરીર મને અર્પણ કરવું. ૩૫.

મજ્જન્મકર્મકથનં મમ પર્વાનુમોદનમ્ ॥

ગીતતાળવવાદિત્રગોષ્ઠીભિર્મદ્મૃદ્ધોત્સવઃ ૩૬

મારાં જન્મ તથા કર્મનું વર્ણન કરવું, મારા જન્માષ્ટમી આદિક ઉત્સવોને અનુમોદન આપવું; ગીત, નૃત્ય તથા વાળં વગાડવાં અને સભાઓ કરીને મારા મંદિરમાં ઉત્સવ કરવો. ૩૬.

યાત્રા ચલિવિધાનં ચ સર્વવાર્ષિકપર્વસુ ॥

વૈદિકી તાન્ત્રિકી દીક્ષા મદીયત્રતધારણમ્ ॥

વર્ષમાં જે જે ઉત્સવોનાં પર્વો આવે, તે તે પર્વે યાત્રા કરવી તથા મોટાં નૈવેદ્યો કરવાં. વેદની અથવા તો તંત્રની દીક્ષા ગ્રહણ કરવી, મારાં વ્રત ધારણ કરવાં. ૩૭

મમાર્ચાસ્થાપનેશ્રદ્ધા સ્વતઃ સંહત્ય ચોદયમઃ ॥

ઉદ્યાનોપવનાક્રીડપુરમન્દિરકર્મણિ ॥ ૩૮ ॥

મારી ભૂતિઓનાં સ્થાનમાં શ્રદ્ધા રાખવી તથા મારે માટે ફૂલનાં ને ફળનાં ઉપવનો કરવાં; વિહારસ્થાનો બાંધવામાં તથા નગર અને મંદિર બાંધવાના કામમાં શક્તિ હોય તો પોતે આશ્રય આપવો અને શક્તિ ન હોય તો બીજાઓની સાથે એકઠા થઈને ઉદયમ કરવો. ૩૮.

સંમાર્જનોપલેપાભ્યાં સેકમણ્ડલવર્તનૈઃ ॥

ગૃહશુશ્રૂષણં મહાં દાસવચ્ચદમાયયા ॥ ૩૯ ॥

કપટ વિના વાસીદું વાળવું, લીપવું, પાણી
છાંટવું, મંડળો ભરવાં વિગેરે કર્મોથી દાસની
પેટે મારા મંદિરની સેવા કરવી. ૩૯.

અમાનિત્વમદમ્ભિત્વં કૃતસ્યાપરિકીર્તનમ્ ॥

અપિ દીપાવલોકં મે નોપયુજ્જ્યાન્નિવેદિતમ્ ॥

અભિમાન રાખવું નહીં, દંભ રાખવો નહીં,
કરેલું કામ ગાઈ બતાવવું નહીં, મને અર્પણ
કરેલા સ્થાવર પદાર્થો, પોતે ઉપયોગમાં લેવા
નહીં, તેમજ બીજા દેવતાઓને અર્પણ કરેલા
પદાર્થો મારી પૂજના ઉપયોગમાં લેવા નહીં. ૪૦.

યદ્યદિદૃશ્યમં લોકે યજ્ઞાતિપ્રિયમાત્મનઃ ॥

તત્તન્નિવેદયેન્મહ્યં તદાનન્ત્યાય કલ્પતે ॥૪૧

લોકમાં જે જે વસ્તુ પોતાને ધણીજ ગમતી
હોય તથા જે વસ્તુ પોતાને અત્યંત પ્રિય હોય,
તે તે વસ્તુ મને નિવેદન કરવી. આ પ્રમાણે
નિવેદન કરેલી તે વસ્તુ અનંત ફળ આપે છે. ૪૧.

સ્થણ્ઢિલે મન્વહૃદયૈર્મૌર્ગૈરાત્માનમાત્મનિ ॥

ક્ષેત્રજં સર્વભૂતેષુ સમત્વેન યજેત મામ્ ॥૪૫

ગુપ્ત મંત્રોવડે પૃથ્વીમાં મારું પૂજન કરવું.
જૂદા જૂદા ભોગો આપીને આત્મામાં મારું
પૂજન કરવું. સર્વ પ્રાણીઓમાં હું ક્ષેત્રજરૂપે
રહેતો છું, તેનું સર્વત્ર સમદષ્ટિ રાખવાથી
પૂજન કરવું. ૪૫.

ધિષ્ણ્યેષ્વેષ્વિતિ મદ્રૂપં શઙ્ખચક્રગદામ્બુજૈઃ ॥

યુક્તં ચતુર્ભુજં શાન્તં ધ્યાયન્નર્ચેત્સમાહિતઃ ॥

આ સ્થાનોમાં શંખ, ચક્ર, ગદા અને પદ્મને ધારણ કરનારા ચાર ભુજવાળાં તથા શાંત એવાં મારાં સ્વરૂપનું ધ્યાન કરવું, જિતેન્દ્રિય રહેવું, અને મંત્રમાં કહેલા વિધિ પ્રમાણે મારું પૂજન કરવું. ૪૬.

દૃષ્ટાપૂર્તેન મામેવ યો યજેત સમાહિતઃ ॥

લભતે મયિ સદ્ભક્તિં મત્સ્મૃતિઃ સાધુસેવયા ॥

જો જિતેન્દ્રિય પુરુષ યજન કરીને તથા વાવ દ્વારા વિગેરે ખોદાવીને ઉપર કહ્યા પ્રમાણે મારું પૂજન કરે છે, તેને મારા ઉપર ઉત્તમ ભક્તિ થાય છે, અને ઉત્તમ ભક્તિવાળા સાધુ પુરુષની સેવાથી મારું જ્ઞાન મેળવે છે. ૪૭.

પ્રાયેણ ભક્તિયોગેન સત્સંજ્ઞેન વિનોદ્ધવ ॥

નોપાયો વિદ્યતે સદ્યદ્ પ્રાયણં હિ સતામહમ્

હે ઉધ્ધવ! ધણું કરીને સત્સંજ્ઞથી થતા
ભક્તિયોગ વિના સંસાર તરવાનો બીજો કોઈ
ઉત્તમ ઉપાય નથી. હું સત્પુરુષોનો આશ્રય છું.
માટે સત્પુરુષોનો સમાગમ કરવાથી મારી ગુરત
પ્રાપ્તિ થાય છે. ૪૮

અથૈતત્પરમં ગુહ્યં શ્રુણ્વતો યદુનન્દન ॥

સુગોપ્યમપિ વક્ષ્યામિ ત્વં મે ભૃત્યઃ સુહૃત્સસ્વા

હે ઉધ્ધવ! તમે મારી પાસેથી સાંભળો
છો, તેથી જ હું તમને અત્યંત રહસ્ય તથા
સર્વંથી યોગ્ય એવો આ વિષય પણ કહીશ,
કારણ કે તમે મારા દાસ, સંબંધી તથા
મિત્ર છો. ૪૯.

અધ્યાય ૧૨ મો.

શ્રીભગવાનુવાચ

નરોધમતિમાં યોગો ન સાંખ્યં ધર્મ એવ ચ ।
 ન સ્વાધ્યાયસ્તપસ્ત્યાગો નેષ્ટાપૂર્તન દીક્ષિણા
 વ્રતાનિ યજ્ઞચ્છન્દાંસિ તાર્થાનિ નિયમા યમાઃ
 યથાવરુન્ધે સત્સદ્ગઃ સર્વસદ્ગાપહો હિ મામ્ ૨

શ્રીભગવાન કહે છે-હે ઉધ્ધવ! સર્વ સંગોને
 ટાળનારો સત્સંગ જે પ્રમાણે મને વશ કરે છે,
 તે પ્રમાણે યોગ, તત્ત્વવિચાર, ધર્મ, વેદાધ્યયન
 તથા સંન્યાસ, યજ્ઞ, વાવ, કૃત્રા વિગેરે નવાણી
 ખોદાવવાં, દક્ષિણા, વ્રત, દેવપૂજા, મંત્રો, તીર્થો,
 નિયમો અને યમો મને વશ કરતાં નથી. ૧-૨.

સત્સદ્ગેન હિ દૈતેયા યાતુધાના મૃગાઃ રુદ્રાઃ॥
 ગન્ધર્વાપ્સરસો નાગાઃ સિદ્ધાશ્ચારણગુહ્યકાઃ ૩

વિદ્યાધરા મનુષ્યેષુ વૈશ્યાઃ

શૂદ્રાઃસ્ત્રિયોઽન્ત્યજાઃ ॥

રજસ્તમઃપ્રકૃતયસ્તસ્મિન્સ્ત-

સ્મિન્યુગેઽનય ॥ ૪ ॥

દેત્યો, રાક્ષસો, પશુઓ, પક્ષીઓ, ગંધર્વો,
અપ્સરાઓ, નાગ લોકો, સિન્ધુ લોકો, ચારણો,
યક્ષો, વિદ્યાધરો, મનુષ્યોમાં પણ વૈશ્યો, શૂદ્રો,
સ્ત્રીઓ તથા ચાંડાલો કે જોઓ, રજ્જેગુણી તથા
તમોગુણી હતા, તેઓ, પણ તે તે યુગમાં, હે
ઉધ્ધવ! કેવળ સત્સંગથીજ મને પામ્યા છે ૩-૪.

बहवो मत्पदं प्राप्तास्त्वाष्ट्राकायाधवादयः ॥

वृषपर्वा बलिर्बाणो मयश्चाथ विभीषणः॥९

सुग्रीवो हनुमानृक्षो गजो गृध्रो वणिकपथः॥

व्याधः कुब्जा व्रजे गोप्यो यज्ञपत्न्यस्तथापरे॥

વળી વૃત્રાસુર, પ્રહલાદ, વૃષપર્વા, બળિરાગ્ન,
આણાસુર, મયદાનવ, બિલીપણ, સુગ્રીવ, હનુ-
માન્, જાંબવાન્, ગજેન્દ્ર, જટાયુ પક્ષી, તુલા-
ધાર વાણીઓ, ધર્મવ્યાધ, કુબ્જ, વ્રજની,
ગોપીઓ, યશ કર્નારા બ્રાહ્મણોની સ્ત્રીઓ તથા તેવા
બીજા પણ ઘણા સત્સંગથી મને પામ્યા છે. ૫-૬.

તે નાધીતશ્રુતિગણા નોપાસિતમહત્તમાઃ ।

અવ્રતાતપ્તપસઃ સત્સદ્ગાન્મામુપાગતાઃ॥૭॥

આ લોકો વેદ બણ્યા ન હતા. તેઓએ
બણવા માટે મહાત્માઓની સેવા પણ કરી ન
હતી. તેમ તપ પણ કર્યું ન હતું, તો પણ
સત્સંગથી મને પામ્યા હતા. ૭.

કેવલેન હિ ભાવેન ગોપ્યો ગાઘો નગામૃગાઃ॥

યેઽન્યે મૃદાધિયો નાગાઃ સિદ્ધા મામીયુરજ્જસા

યં ન યોગેન સાંખ્યેન દાનવ્રતતપોઽધ્વરૈઃ ॥

વ્યાખ્યાસ્વાધ્યાયસંન્યાસૈઃ

પ્રાપ્તુયાદ્યત્નવાનપિ ॥ ૯ ॥

યોગથી, તત્ત્વવિચારથી, દાનથી, વ્રતથી, તપથી, યજ્ઞથી, વ્યાખ્યાનથી, વેદાધ્યયનથી તથા સંન્યાસ લેવાથી પણ મનુષ્ય પ્રયત્ન કરતાં છતાં પણ જે મને પ્રાપ્ત થતો નથી, તે મને ગોપીઓ, ગાયો, વૃક્ષો, મૃગો, નાગો તથા બીજાં પણ મૂઢાંબુધ્ધિવાળાં જીવો સત્સંગથી ઉત્પન્ન થયેલી એક ભક્તિવડે પરિશ્રમ વગર પ્રાપ્ત થયેલ છે. ૮-૯.

રામેણ સાર્ધં મથુરાં પ્રણીતે

શ્વાફલ્કિન મય્યનુરક્તચિત્તાઃ ॥

વિગાદભાવેન ન મે વિયોગ-

તીત્રાધયોઽન્યં દદૃશુઃ સુખાય ॥૧૦॥

જે વખતે અકૂરજી મને બળદેવ સાથે મથુરા તેડી જવા લાગ્યા, તે વખતે જેઓનું ચિત્ત

દૃઢભાવથી મારે વિષે આસક્ત હતું, એવી
ગોપીઓ વિરહને લીધે અત્યંત માનસિક દુઃખનો
અનુભવ કરવા લાગી અને મારા વિના કોઈ
પણ વસ્તુ તેઓએ સુખાકારી દીડી નહીં. ૧૦.

તાસ્તાઃ ક્ષપાઃ પ્રેષ્ટતમેન નીતા

મયૈવ વૃન્દાવનગોચરેણ ।

ક્ષણાર્ધવત્તાઃ પુનરદ્ગ તાસાં

હીના મયા કલ્પસમા વભૂવુઃ ॥૧૧॥

હે ઉન્નિવ! વૃન્દાવનમાં કરતો અત્યંત પ્રિય
એવો જે હું, તેની સાથે રહેવાથી ગોપીઓ જે
રાત્રિઓને અર્ધા ક્ષણની પેઠે ગાળી કાઢતી હતી,
તે રાત્રિઓ મારા વિયોગ થવાથી ગોપીઓને
એક કલ્પના જેવડી થઈ પડી હતી. ૧૧.

તા નાવિદન્મયનુષદ્ગવદ્ધિયઃ

સ્વામત્માનમતસ્તથેદમ્ ॥

યથા સમાધૌ મુનયોઽઙ્ગિતોયે

નયઃ પ્રાવેષ્ટા ઇવ નામરૂપે ॥ ૧૨ ॥

સમાધિમાં બેઠેલા યોગીઓને જેમ પોતાનાં નામ તથા રૂપ જાણવામાં આવતાં નથી; તેમજ ગોપીઓ પણ મારે વિષે આસક્ત બુદ્ધિવાળી થઈને પતિ પુત્રાદિકનું, પોતાના દેહનું, આ લોકનું તથા પરલોકનું જ્ઞાન ભૂલી ગઈ હતી અને સમુદ્રમાં જેમ નદીઓ મળી જાય છે, તેમજ મારા સ્વરૂપમાં લીન થઈ ગઈ હતી. ૧૨.

મત્કામા રવણં જારમત્સ્વરૂપવિદોઽવલાઃ ॥

બ્રહ્મ માં પરમં પ્રાપુઃ સંગાચ્છતસહસ્રશઃ ૧૩ ॥

આ પ્રમાણે મારી ઉપર પ્રીતિ રાખનારી સેંકડો અને હજારો અજ્ઞાઓ મારા સ્વરૂપથી અજાણી હતી અને મને જરૂરપે જાણતી હતી, તેમણે તેઓ સત્સંગથી મને પરબ્રહ્મને પામી ગઈ હતી ૧૩.

તસ્માત્ત્વમુદ્ધવોત્સૃજ્ય ચોદનાં પ્રતિચોદનામ્ ॥

પ્રવૃત્તં ચ નિવૃત્તં ચ શ્રોતવ્યં શ્રુતમેવ ચ ૧૪ ॥

મામેકમેવ શરણમાત્માનં સર્વદેહિનામ્ ॥

યાહિ સર્વાત્મભાવેન મયા સ્યા હ્યકુતોભયઃ ૧૫

માટે હે ઉદ્ધવ! તમે શ્રુતિ, સ્મૃતિ, વિધિ,
નિષેધ, પ્રવૃત્તિવાળું કર્મ, નિવૃત્તિવાળું કર્મ,
સાંભળવા યોગ્ય તથા સાંભળેલું, એ સર્વનો
ત્યાગ કરીને હું કે જે સર્વ પ્રાણીઓમાં એક
આત્મારૂપ છું તેને, આપું વિશ્વ પરમાત્મારૂપ
છે, આવા ભાવથી શરણે આવો અને મને
પ્રાપ્ત થઈને સંસારના સર્વ ભયમાંથી છૂટા
થાઓ. ૧૪-૧૫.

અધ્યાય ૧૩ મો.

—:૦:—

एतावान्योग आदिष्टो मच्छिष्यैःसनकादिभिः
सर्वतो मन आकृष्य मय्यद्धावेक्ष्यते यथा १४॥

સર્વ વિષયોમાંથી મનને ખેંચીને સાક્ષાત્ મારા સ્વરૂપમાંજ પરિપૂર્ણ રીતે લગાડવું, તેનું નામ યોગ કહેવાય છે. આ પ્રમાણે મારા શિષ્ય સનકાદિકોએ કહ્યું છે. ૧૪.

एवं विमृश्य गुणतो मनसकृत्यवस्था

मन्मोयया मयि कृता इति निश्चितार्थाः ॥

संछिद्य हार्दमनुमानसदुक्तितीक्ष्ण-

ज्ञानासિना भजत माखिलसंशयाधिम्

આ રીતે મનની જે ત્રણ અવસ્થાઓ થાય છે, તે ગુણોથી થાય છે અને મારી માયાને ત્રીધેજ મારે વિષે કલ્પી કાલેત્રી છે, આવે.

વિચાર કરીને તમે આત્માનાં સ્વરૂપનો નિશ્ચય
કરો અને અનુમાનોથી તથા સદ્ગુરુના ઉપદેશથી
સજ્જ કરેલી જ્ઞાનરૂપી તરવારવડે સર્વ સંશ-
યના નિવાસરૂપ અહંકારનો નાશ કરીને હૃદયમાં
રહેલા મને ભજો ૩૩.

**મયૈતદુક્તં વો વિપ્રા ગુહ્યં યત્સાંખ્યયોગયોઃ॥
જાનીતમાગતં યજ્ઞં યુગ્મદ્ધર્મવિવક્ષયા ॥૩૮॥**

હે બ્રાહ્મણે! સાંખ્ય તથા યોગમાર્ગનું જે
રહસ્ય હતું, તે મેં તમને કહી બતાવ્યું. હું
વિષ્ણુ છું અને તમને જ્ઞાનનો તથા ધર્મનો
ઉપદેશ આપવા માટે આવ્યો છું, એમ
જાણો. ૩૮.

**અહં યોગસ્ય સાંખ્યસ્ય સત્યસ્યર્તસ્ય તેજસઃ
પરાયણં દ્વિજશ્રેષ્ઠાઃ શ્રિયઃ કીર્તિદંભસ્ય ચ ॥**

હે ઉત્તમ આત્મજ્ઞો! યોગસાંખ્ય, જાણવામાં આવતો ધર્મ, પાળવામાં આવતો ધર્મ, પ્રભાવ લક્ષ્મી, કીર્તિ તથા જિતેન્દ્રિયપણું, આ સર્વ સાધનોથી જે વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય છે, તે વસ્તુ હું છું. ૩૯.

માં ભજન્તિ ગુણાઃ સર્વે નિર્ગુણં નિરપેક્ષકમ્॥

સુહૃદં પ્રિયમાત્માનં સામ્યસાક્ષાદયોઽગુણાઃ॥

હું નિર્ગુણ છું, મને કોઈ પણ જાતની અપેક્ષા નથી, સર્વનો અધુ છું, આત્મા છું, પ્રિય છું અને હથ્થર છું, મારે વિષે સમદૃષ્ટિ, અસંગ આદિક સર્વ ગુણો રહેલા છે, માટે તમારે મારા ઉપર દૃઢ વિશ્વાસ રાખવો. ૪૦.

અધ્યાય ૧૪ મો.

—:૦:—

મય્યર્પિતાત્મનઃ સભ્ય નિરપેક્ષસ્ય સર્વતઃ ॥

મયાત્મના સુખં ચત્તત્કુતઃ સ્યાદ્વિષયાત્મનામ્

હે સભ્ય ઉધ્ધવ! મારે ભક્તિ સર્વ કરતાં શ્રેષ્ઠ છે. મારે વિષે ચિત્ત રાખનારા તથા બીજા સર્વ વિષયો ઉપર તૃણા રહિત થયેલા પુરૂષને મારા પર આનન્દ સ્વરૂપની સ્ફુરણાથી જે સુખ મળે છે, તે સુખ વિષયોમાં લાગી રહેલા પુરૂષોને ક્યાંથી મળે? ૧૨.

અર્કિંચનસ્ય દાન્તસ્ય શાન્તસ્ય સમચેતસઃ ॥

મયા સંતુષ્ટમનસઃ સર્વાઃ સુખમયા દિશઃ ૧૩

બીજાઓને જ્યારે સાવધિક સુખ મળે છે, ત્યારે મારા ભક્તને સંપૂર્ણ સુખ મળે છે કોઈ પણ વસ્તુની દરકાર ન કરનારા, અંતરિન્દ્રિયોનો

નિમ્ન કરનારા, શાંત, સમદૃષ્ટિવાળા અને મારા
ધ્યાનવડેજ મનમાં સંતોષ રાખનારા પુરૂષને સર્વ
દિશાએ સુખકારી થઈ પડે છે. ૧૩.

ન પારમેષ્ઠ્યં ન મહેન્દ્રધિષ્ણ્યં

ન સાર્વભૌમં ન રસાધિપત્યમ્ ॥

ન યોગસિદ્ધીરપુનર્ભવં વા

મય્યર્પિતાત્મેચ્છતિ મદ્વિનાન્યત્ ૧૪

મારે વિષે મનને અર્પણ કરનારા ભકત જનો
મારા વિના બીજા બ્રહ્માની પદવીને, ઇન્દ્રના
આસનને, ચક્રવર્તીપણાને, પાતાલનાં રાજ્યને,
પોતાની સિદ્ધિઓને અથવા તે! મુક્તિને, એમ
કોઈ પણ પદાર્થને ઇચ્છતા નથી. ૧૪.

ન તથા મે પ્રિયતમ આત્મયોનિર્ન શંકરઃ ॥

ન ચ સંકર્ષણો ન શ્રીર્નૈવાત્મા ચ યથા ભવાન્

હે ઉધ્ધવ! મને આપ જેવા પ્રિય લાગે છે,
તે પ્રમાણે બ્રહ્મા મારા પુત્ર છતાં પણ પ્રિય

લાગતા નથી શંકર મારા સ્વરૂપ છતાં પણ
 મને પ્રિય લાગતા નથી, બલભદ્ર બાઈ છતાં
 પણ મને પ્રિય લાગતા નથી, લક્ષ્મી પ્રિય પત્ની
 છતાં પણ મને પ્રિય લાગતાં નથી, તેમજ મને
 મારું પોતાનું શરીર પણ પ્રિય લાગતું નથી. ૧૫.

નિરપેક્ષ મુનિં શાન્તં નિર્વૈરં સમદર્શનમ્ ॥

અનુવ્રજામ્યહં નિત્યં પૂયેત્યદ્વિરેણુભિઃ ૧૬

હું તૃણા વિનાના, શાંત, વૈર વિનાના અતે
 સમદષ્ટિવાળા મારા ભક્તના ચરણની રજવડે
 મારા આત્માને પવિત્ર કરું, એવી ઇચ્છાથી
 પાછળ પાછળ ફરું છું. ૧૬.

નિષ્કિંચનામયનુરક્તચેતસઃ

શાન્તા મહાંતોઽખિલજીવવત્સલાઃ ॥

કામૈરનાલબ્ધધિયો જુપન્તિ

યત્તત્તૈરપેક્ષ્ય ન વિદુઃ સુખં મમ ॥૧૭॥

કોઈ પણ વસ્તુનો સંગ્રહ ન કરનારા, મારા ઉપર સ્નિગ્ધ મન રાખનારા, શાંત, નિરભિમાની, સર્વ જીવો ઉપર પ્રેમ રાખનારા તથા વિષયોએ જોએનાં મનનો સ્પર્શ કર્યો નથી, એવા મારા ભક્તો મને પ્રસન્ન કરે છે, તેઓ જ નિષ્કામ સુખને જાણે છે, ખીજાઓ જાણતા નથી. ૧૭.

बाध्यमानोऽपि मद्भक्तो विषयैरजितेन्द्रियः॥

प्रायः प्रगल्भया भक्त्या विषयैर्नाभिभूयते॥

આ તો ઉત્તમ ભક્તની વાત કહી, પરંતુ મારો પ્રાકૃત ભક્ત પણ કૃતકૃત્ય હોય છે. દન્દ્રિયાધીન મારા પ્રાકૃત ભક્તને વિષયો પોતાના તરફ ખેંચે છે, તોપણ તે ઘણું કરીને સમર્થ એવા ભક્તિવડે વિષયોથી પરાભવ પામતો નથી. ૧૮.

યથાગ્નિઃ સુસમૃદ્ધાચિઃ કરોત્યેધાંસિ ભસ્મસા
તથા મદ્વિષયા ભક્તિરુદ્ધવૈનાંસિ કૃત્સ્ત્રશઃ ૧૯

હે ઉદ્ધવ! મોટી ઝાળવાળો અગ્નિ જેમ
કાઢતે બાળીને ભસ્મ કરે છે, તેમ મારી
ભક્તિ પણ સર્વ પાપોને બાળીને ભસ્મ
કરે છે. ૧૯.

ન સાધયતિ માં યોગો ન સાંખ્યં ધર્મ ઉદ્ધવા
ન સ્વાધ્યાયસ્તપસ્ત્યાગો યથા ભક્તિર્મમોર્જિત

વળી વૃદ્ધિ પામેલી મારી ભક્તિ મને જે
પ્રમાણે વશ કરે છે, તે પ્રમાણે મને યોગ, સાંખ્ય,
ધર્મ, વેદાધ્યયન, તપ અથવા તો દાન પણ
વશ કરતાં નથી. ૨૦.

ભક્ત્યાહમેકયા ગ્રાહ્યઃ

શ્રદ્ધયાત્મા પ્રિયઃ સતામ્ ॥

भक्तिः पुनाति मन्निष्ठा

श्वपाकानपि संभवात् ॥ ૨૧ ॥

સર્વમાં પ્રિય આત્મા૩૫ હું કેવળ શ્રદ્ધાથી કરેલી ભક્તિ વડેજ સત્પુરૂષને વશ થાઉં છું, તેમજ મારી ભક્તિ ચંડાળોને પણ ભતિદોષ-માંથી પવિત્ર કરે છે. ૨૧.

धर्मः सत्यदयोपेतो विद्या वा तपसान्विता ॥

मद्भक्त्यापेतमात्मानं न सम्यक्प्रपुनार्ति हि ॥

સત્ય અને દયાવાળો ધર્મ તથા તપવાળી વિદ્યા પણ મારી ભક્તિથી રહિત ચિત્તને સંપૂર્ણ રીતે પવિત્ર કરતાં નથી. ૨૨.

कथं विना रोमहर्षं द्रवता चेतसा विना ॥

विनानन्दाश्रुकलया शुभ्येद्भक्त्या विनाशयः॥

શરીરમાં જ્યાંસૂધી શ્વાડાં ઉભાં થાય નહીં, ચિત્ત પીગળી જાય નહીં તથા આનંદાશ્રુતાં ટીપાંઓ

પડે નહી, ત્યાંસૂધી ભક્તિ કેવી રીતે જાણુ-
વામાં આવે? અને ભક્તિવિના અંતઃકરણ કેવી
રીતે શુદ્ધ થાય? ૨૩.

વાગદ્રદા દ્રવતે यस્ય ચિત્તં

રુદત્યભીક્ષણં હસતિ કચિચ્ચ ॥

વિલજ્જ ઉદ્ગાયતિ નૃત્યતે ચ

મદ્ભક્તિયુક્તો ભુવનં પુનાતિ ॥૨૪॥

જે પુરુષની વાણી ગળ ગળી થઇ જાય, મન
વારંવાર પીગળી જાય તથા જે પુરુષ લજ્જ
મૂકાને કોઇ વેળા રડે, તો કોઇ વેળા હસે,
કોઇ વેળા ઊંચા સ્વરથી ગાય તો કોઇ વેળા
નાચવા માંડે, તેને મારો ભક્ત જાણવો અને
તે મારી ભક્તિવાળો પુરુષ જન્મતને પવિત્ર
કરે છે. ૨૪.

યથાગ્નિના હેમ મલં જહાતિ

ધ્માતં પુનઃ સ્વં ભજતે ચ રૂપમ્ ॥

આત્મા ચ કર્માનુશયં વિધૂય

મદ્ભક્તિયોગેન ભજત્યથો મામ્ ॥૨૫॥

સુવર્ણ જેમ અગ્નિમાં તપાવવાથી પોતાના
મેલનો ત્યાગ કરે છે અને પાછું પોતાનાં મળ
સ્વરૂપને પામે છે; તેમ ચિત્ત પણ મારી ભક્તિના
યોગથી પોતાની કર્મવાસનાઓનો ત્યાગ કરીને
પાછું મારાં રૂપ થાય છે. ૨૫.

યથાયથાત્મા પરિમૃજ્યતેઽસૌ

મત્પુણ્યગાથાશ્રવણાભિધાનૈઃ ॥

તથા તથા પશ્યતિ વસ્તુ સૂક્ષ્મં

ચક્ષુર્યથૈવાઙ્મનસંપ્રયુક્તમ્ ॥ ૨૬ ॥

મારી પવિત્ર કથાઓ સાંભળવાથી તથા તેઓનું વર્ણન કરવાથી જેમ જેમ ચિત્ત સ્વચ્છ થતું જાય છે, તેમ તેમ સૂક્ષ્મ વસ્તુરૂપ પરબ્રહ્મ તેના જોવામાં આવે છે. દૃષ્ટાંતમાં જેમ જેમ આંજણ આંજવાથી નેત્ર નિર્મળ થતાં જાય છે, તેમ તેમ તે ઝીણી વસ્તુ જોઈ શકે છે. ૨૬.

વિષયાન્ધ્યાયતશ્ચિત્તં વિષયેષુ વિષજ્જતે ॥

મામનુસ્મરતશ્ચિત્તં મય્યેવ પ્રવિલીયતે॥૨૭॥

જે મનુષ્ય વિષયોનું ચિંતન કર્યા કરે છે, તેનું ચિત્ત વિષયોમાં લાગી રહે છે, તેમ મારું સ્મરણ કરનારનું ચિત્ત મારે વિષે લાગી રહે છે ૨૭.

અધ્યાય ૧૫ મો.

સર્વાસામપિ સિદ્ધીનાં હેતુઃ પતિરહં પ્રભુઃ ॥
અહં યોગસ્ય સાંખ્યસ્ય ધર્મસ્ય બ્રહ્મવાદિનામ્

હું સર્વ સિદ્ધિઓનો પ્રભુ છું. કારણ કે
હું તેઓની ઉત્પત્તિ તથા પાલન કરું છું.
માત્ર સિદ્ધિઓનો જ નથી, પરંતુ મોક્ષનો,
જ્ઞાનનો, જ્ઞાનનાં સાધનભૂત ધર્મનો અને ધર્મો-
પદ્દેશ કરનારા વેદવેતાઓનો પણ હું પાલન
કરનારો તથા કારણરૂપ પ્રભુ છું. એટલા માટે
સિદ્ધિઓ કરતાં પણ મને પ્રાપ્ત કરવો, એ
ઉત્તમ છે. ૩૫.

અહમાત્માન્તરો બાહ્યોઽનાવૃતઃ સર્વદેહિનામ્ ॥
યથા ભૂતાનિ ભૂતેષુ બહિરન્તઃ સ્વયં તથા ॥

હું સર્વ પ્રાણીઓનો આત્મા છું; કારણ કે અંતર્યામી છું, પરન્તુ તેથી હું કંઈ પરિચિત્ત ન થઈ જતો નથી કારણ કે હું બહાર પણ છું. આ પ્રમાણે અંદર તથા બહાર રહેવાથી મને કોઈ પણ જાતનું આવરણ થતું નથી હું અંદર તથા બહાર કેવી રીતે રહ્યો છું, તેનાં દૃષ્ટાંત આપું છું તે સાંભળોઃ—જરાયુજ, રવેદજ, અંડજ તથા ઉદ્ભિજ્જ, આ ચારમાં જેમ પાંચ ભૂતો અંદર રહેલાં છે, તેમજ બહાર પણ રહેલાં છે, તેમ હું પોતે સર્વ પ્રાણીઓના અંદર પણ વ્યાપક છું અને બહાર પણ વ્યાપક છું, તેથી હું સર્વનો પ્રભુ કહેવાઉં છું. ૩૬.

અધ્યાય ૧૭ મો.

—:૦:—

શ્રીમગવાનુવાચ

ધર્મ્યેષતવપ્રશ્નૈઃ શ્રેયસકરો નૃણામ્ ।

વર્ણાશ્રમાચારવાં તમુદ્ભવનિબોધ મે ॥

શ્રીમગવાન્ બોલ્યા-હે ઉદ્ધવ? વર્ણ અને આશ્રમ ધર્મ પાળનારા તથા આશ્રમ ધર્મથી રહિત એવા મનુષ્યોને ભક્તિ ઉપર શ્રદ્ધા કરાવવા માટે તમે પૂછો છો તે તમારો પ્રશ્ન ધર્મવાળો છે, તેથી યોગ્ય છે. માટે તમે તમારા પ્રશ્નનો ઉત્તર મારી પાસેથી સાંભળો. ૯

આદૌ કૃતયુગે વર્ણો નૃણાં હંસ ઇતિ સ્મૃતઃ॥

કૃતકૃત્યાઃ પ્રજા જાત્યા તસ્માત્કૃતયુગં વિદુઃ

વેદઃ પ્રણવ એવાગ્રે ધર્મોઽહં વૃષરૂપધૃક્ ॥

ઉપાસતે તપોનિષ્ઠા હંસં માં મુક્તકિલ્બિષાઃ

પૂર્વે સત્ય યુગના વારામાં મનુષ્યનો હંસ નામનો એક જ વર્ણ હતો. એક ઔકાર જ વેદરૂપ હતો. ધર્મરૂપ ધારણ કરનારો હું ધર્મરૂપ હતો, તપમાં નિષ્ઠા રાખનારા તથા પાપ-રહિત લોકો મારી હંસનીજ ઉપાસના કરતા હતા, પ્રજા જન્મથીજ કૃતકૃત્ય હતી, એટલા માટે એ યુગ તે કૃતયુગ છે, એમ વિદ્વાનો જાણે છે. ૧૦-૧૧.

**ત્રેતામુખે મહાભાગ પ્રાણાન્મે હૃદયાન્નયી ॥
વિદ્યા પ્રાદુરભૂતસ્યા અહમાસં ત્રિવૃન્મુખઃ**

તે પછી જૂદા જૂદા ધર્મો ત્રેતાયુગમાં આરંભાયા. હે મહાભાગ્યશાળી ઉદ્ધવ! ત્રેતાયુગમાં મારા હૃદયમાંથી નિઃશ્વાસરૂપે ત્રણ વેદરૂપી વિદ્યા ઉત્પન્ન થઈ અને તેમાંથી હોતા, ઉદ્ગાતા તથા અધ્વર્યુવાજો મારા સ્વરૂપે યજ્ઞ ઉત્પન્ન થયો. ૧૨.

વિપ્રક્ષત્રિયવિશુદ્ધા મુલ્લબાહુરૂપાદજાઃ ॥

વૈરાજાત્પુરુષાજ્ઞાતા ય આત્માચારલક્ષણાઃ

મારા વિરાટ સ્વરૂપનાં મુખ, બાહુ, સાથળ
તથા પગમાંથી અનુક્રમે બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય,
તથા શૂદ્રા એમ ચાર વર્ણ થયા છે. જેઓ
પોતપોતાના આચાર ઉપરથી જૂદા જૂદા
જાણાય છે. ૧૩.

ગૃહાશ્રમો જઘનતો બ્રહ્મચર્યે હૃદો મમ ॥

વક્ષઃસ્થાનાદ્રને વાસો

ન્યાસઃ શીર્ષાણિ સંસ્થિતઃ ॥ ૧૪

મારા પેડુમાંથી ગૃહસ્થાશ્રમ અને હૃદયમાંથી
બ્રહ્મચર્યાશ્રમ, વક્ષઃસ્થળમાંથી વાનપ્રસ્થાશ્રમ અને
મસ્તકમાંથી સંન્યાસાશ્રમ ઉત્પન્ન થયો છે અને
ત્યાં ત્યાં રહેશે છે. ૧૪.

વર્ણનામાશ્રમાણાં ચ જન્મભૂમ્યનુસારિણીઃ॥
 આસન્પ્રકૃતયો નૃણાં નીચૈર્નીચોત્તમોત્તમાઃ

વર્ણ તથા આશ્રમવાળા મનુષ્યોના સ્વભાવો
 પોતાની જન્મભૂમિ સરખા થયા, એટલે ઉત્તમ
 અંગમાંથી ઉત્તમ સ્વભાવવાળા થયા અને નીચ
 અંગમાંથી નીચ સ્વભાવવાળા થયા. ૧૫.

શમો દમસ્તપઃશૌચં સંતોષઃ ક્ષાન્તિરાર્જવમ્॥
 મદ્ભક્તિશ્ચ દયા સત્યં બ્રહ્મપ્રકૃતયસ્તિવાઃ॥

શમ, દમ, તપ, પવિત્રતા, સંતોષ, ક્ષમા,
 સરળતા, મારી ભક્તિ, દયા તથા સત્ય, આ
 બ્રહ્મણુ જાતિના સ્વભાવ છે. ૧૬.

તેજો બલં ધૃતિઃ શૌર્યં તિતિક્ષૌદાર્યમુદ્યમઃ ॥
સ્થૈર્યં બ્રહ્મણ્યતૈશ્વર્યં ક્ષત્રપ્રકૃતયસ્તિવામાઃ ૧૭

તેજ, બળ, ધૈર્ય, શૌર્ય, સહનશીલતા,
ઉદારતા, ઉદ્યમ, સ્થિરતા, આહ્મણે તરફ માન-
દષ્ટિ અને એશ્વર્ય, આ ક્ષત્રિયોના સ્વભાવ
છે. ૧૭.

આસ્તિક્યં દાનનિષ્ઠા ચ અદમ્ભો બ્રહ્મસેવનમ્
અતુષ્ટિરર્થોપચયૈર્વૈશ્યપ્રકૃતયસ્તિવામાઃ ॥૧૮॥

આસ્તિકતા, દાન ઉપર નિષ્ઠા, નિષ્કપટપણું,
આહ્મણોની સેવા તથા ધનની વૃદ્ધિ થતાં પણ
અસંતોષ, આ વૈશ્યોના સ્વભાવ છે. ૧૮.

અધ્યાય ૧૯ મો.

જ્ઞાનિનસ્ત્વદ્દમેવેષ્ટઃ સ્વાર્થો હેતુશ્ચ સંમતઃ ॥
સ્વર્ગશ્ચૈવાપવર્ગશ્ચ નાન્યોઽર્થો મદ્દતે પ્રિયઃ૨॥

જ્ઞાની પુરૂષને તો અપેક્ષિત ફળરૂપ, તેના સાધનરૂપ, વર્ગરૂપ તથા મોક્ષરૂપ, હું જ છું; મારા વિના તેને બીજો કોઈ પણ પદાર્થ પ્રિય નથી. ૨.

જ્ઞાનવિજ્ઞાનસંસિદ્ધાઃ પદં શ્રેષ્ઠં વિદુર્મમ ॥

જ્ઞાની પ્રિયતમોઽતો મે

જ્ઞાનેનાસૌ વિભર્તિ મામ્ ॥ ૩ ॥

જ્ઞાન તથા વિજ્ઞાનથી સિદ્ધ થયેલા પુરૂષો મારાં ઉત્તમ સ્થાનને બાળે છે અને જ્ઞાની પુરૂષ જ્ઞાનવડે મને ખારણું કરે છે. માટે તે મને ધણો જ પ્રિય છે. ૩.

તપસ્તીર્થં જપો દાનં પવિત્રાણીતરાણિં ચ ॥
નાલં કુર્વન્તિ તાં સિદ્ધિં યા જ્ઞાનકલ્યા કૃતા ॥

જે ફળ જ્ઞાનના લેશથી થાય છે, તે ફળ તપ, તીર્થ જપ, દાન અથવા તે બીજા પવિત્ર પદાર્થો આપી શકતા નથી. ૪.

તસ્માજ્ઞાનેન સહિતં જ્ઞાત્વા સ્વાત્માનમુદ્ધવા ॥
જ્ઞાનવિજ્ઞાનસંપન્નો ભજ માં ભક્તિભાવતઃ ॥

માટે હે ઉદ્ધવ! તમે પોતાના આત્મારૂપ મને જ્ઞાનની સીમા સૂચી બતાવી લાધ, જ્ઞાન તથા વિજ્ઞાન સંપન્ન થઇને ભક્તિથી મારું બજન કરો અને બીજાં સર્વ ત્યાગ કરો. ૫.

જ્ઞાનવિજ્ઞાનયજ્ઞેન મામિષ્ટાત્માનમાત્મનિ ॥
સર્વયજ્ઞપાતિં માં વૈ સાંસિદ્ધિં મુનયોઽગમન્ ૬

હું સર્વ યજ્ઞોનો પતિ છું, આત્મા છું, તેનું પોતાને વિષે જ્ઞાન તથા વિજ્ઞાનરૂપ યજ્ઞર્થી યજ્ઞન કરીને મુનિઓ મને સિદ્ધિ સ્વરૂપને પામ્યા છે. ૬.

**भक्तियोगः पुरैवोक्तः प्रीयमाणाय तेऽनघ ॥
पुनश्च कथयिष्यामि मद्भक्तेः कारणं परम् १९**

હે ઉદ્ધવ! મેં તમને પ્રથમ ભક્તિયોગ કહ્યો છે, તોપણ તમારી તે ઉપર પ્રીતિ છે, તેથી હું તમને ફરીને મારી ભક્તિ કેવી રીતે થાય, તેનાં ઉત્તમ સાધનો કહું છું. ૧૯.

**श्रद्धामृतकथायां मे शश्वन्मदनुकीर्तनम् ॥
परिनिष्ठा च पूजायां स्तुतिभिः स्तवनं मम ॥**

જેને મારી ભક્તિ સંપાદન કરવાની ઇચ્છા હોય તેણે મારા કથારૂપી અમૃત ઉપર શ્રદ્ધા રાખવી; કથા શ્રવણ કર્યા પછી નિત્ય મારું

કીર્તન કરવું, મારી પૂજામાં અત્યંત પ્રીતિ રાખવી
ને સ્તોત્રોત્થી મારી સ્તુતિ કરવી; ૨૦.

આદરઃ પરિચર્યાયાં સર્વાઙ્ગૈરભિવન્દનમ્ ॥

મદ્ગત્તપૂજાભ્યધિકા સર્વભૂતેષુ મન્યતિઃ ૨૧

મારી સેવામાં નિત્ય આદર રાખવો, સર્વ
અંગોત્થી મને પ્રણામ કરવા, મારા બકતોનો
અધિક સત્કાર કરવો, સર્વ પ્રાણીઓ ઉપર
મારી બુદ્ધિ કરવી; ૨૧.

મદર્થેષ્વઙ્ગચેષ્ટા ચ વચસા મદુર્ણેરણમ્ ॥

મદ્યર્પણં ચ મનસઃ સર્વકામવિવર્જનમ્ ૨૨

મારે માટે જ સર્વ લૌકિક વ્યવહાર કરવો,
વાણીતી મારા બુણો ગાવા, મારે વિષે મન
અર્પણ કરવું, સર્વ કામનાનો ત્યાગ કરવો; ૨૨.

મદર્થેઽર્થપરિત્યાગો ભોગસ્ય ચ સુખસ્ય ચ ॥

ઈષ્ટં દત્તં હૃતં જપ્ત મદર્થે યદ્દત્તં તપઃ ॥૨૩॥

મારે માટે ધનનો, ભોગનો અને સુખનો પણ
ત્યાગ કરવો, યજ્ઞ, દાન, હોમ, જપ જે કંઈ
કરવું તે મારે માટે કરવું. ૨૩.

एवं धर्ममनुष्याणामुद्धवात्मनिवेदिनाम् ॥

મયિ સંજાયતે ભક્તિઃ

कोऽन्योऽर्थोऽस्यावशिष्यते ॥२४॥

હે ઉદ્ધવ! આ પ્રમાણે ધર્મથી પોતાને
અર્પણ કરનારા મનુષ્યોની, મારે વિશે ભક્તિ
થાય છે અને પછી તેને બીજો કયો પદાર્થ
મળવો અવશેષ રહે છે? કંઈ પણ રહેતો
નથી. ૨૪.

नरकस्तम उन्नाहो बन्धुर्गुरुरहं सखे ॥

गृहं शरीरं मानुष्यं गुणाढ्यो

ह्याढ्य उच्यते ॥ ४३ ॥

કુંભીપાક વિગેરેને નરક જાણવું નહીં, પરંતુ તમોગુણની વૃદ્ધિને નરક સમજવું; સાધ વિગેરેને બંધુ સમજવા નહીં, પરંતુ મારાં પુરુષને બંધુ જાણવા; ધરને ધર જાણવું નહીં, પરંતુ મનુષ્યનાં શરીરને ધર જાણવું; ધનવાંતને ધનાઢય જાણવો નહીં, પરંતુ અધુવાનને ધનાઢય જાણવો. ૪૩.

અધ્યાય ૨૦ મો.

—:૦:—

નૃદેહમાદ્યં સુલભં સુદુર્લભં
પ્લવં સુકલ્પં ગુરુકર્ણધારમ્ ॥

મયાનુકૂલેન નમસ્વતેરિતં
પુમાન્મવાર્ધિં ન તરેત્સ આત્મહા ૧૭

આ મનુષ્યના દેહરૂપી એક નોકા છે, તે સર્વ જીને આપનાર છે, ધણું જ દદ છે,

અને કોટી ઉપાયોથી મળે નહીં તેવું છતાં,
 દૈવેચ્છાથી મળ્યું છે; તેમાં ગુરૂંપી કર્ણધાર
 (નાખોદા) છે અને અનુકૂળ પવનરૂપ જે હું
 તે મારાથી તે ચાલે છે. આવી નૌકાને મેળવીને
 જે પુરૂષ ભવસાગરને તરતો નથી, તેને આત્મ-
 હત્યા કરનારો માણવો. ૧૭.

**ન મય્યેકાન્તભક્તાનાં ગુણદોષોદ્ભવા ગુણાઃ ॥
 સાધૂનાં સમચિત્તાનાં બુદ્ધેઃ પરમુપેયુષામ્ ૩૬**

મારા અનન્ય ભક્ત, સમચિત્તવાળા તથા
 બુદ્ધિથી પણ પર એવા હૃદયરને પામેલા મહાત્મા
 પુરૂષોને વેદોક્ત કર્મ કરવાથી પુણ્ય થતું નથી
 અને નિષિદ્ધ કરેલાં કર્મો કરવાથી પાપ લાગતું
 નથી. ૩૬.

અધ્યાય ૨૧ મો.

—:૦:—

ભૂમ્યઃસ્વાન્યનિલાકાશા

ભૂતાનાં પञ્ચ ધાતવઃ ॥

આબ્રહ્મસ્થાવરાદીનાં

શરીરિં આત્મસંયુતાઃ ॥ ૫ ॥

શુદ્ધિ તથા અશુદ્ધિ આ વેદોક્ત છે, આમ ધારી તેના ઉપર અભિમાન રાખવું નહીં; કારણ કે સ્થાવરથી લઈને છેક બ્રહ્માપર્યંત સર્વના શરીરમાં ઉપાદાનના કારણ પૃથ્વી, જળ, તેજ, વાયુ તથા આકાશ, આ પાંચ ભૂતો છે, તથા આત્મા પણ સર્વમાં એકજ છે, માટે વસ્તુતાએ તો કોઈમાં પણ શુદ્ધતા કે અશુદ્ધતા નથી જ. ૫.

शब्दब्रह्म सुदुर्बोधं प्राणेन्द्रियमनोमयम् ॥
अनन्तपारं गम्भीरं दुर्विगाहं समुद्रवत् ३६

જો કે જૈમિની વિગેરે વેદ જાણવાનું અભિ-
માન રાખે છે, તો પણ મારા વિના ખીજો
કોઈ વેદને અથવા તો તેના અર્થને યથાર્થ
રીતે જાણતો નથી; શબ્દબ્રહ્મનું સ્વરૂપ જાણવું
અથવા તો તેનો સંપૂર્ણ અર્થ સમજવો; આ
ખડુજ કઠિણ કામ છે. પરા, પશ્યંતી અને
મધ્યમા એ શબ્દબ્રહ્મનું સૂક્ષ્મ સ્વરૂપ છે અને
તે દેશથી તેમ કાળથી અપરિચિન્ન છે, માટે
તે જાણવું ઘણું કઠિન છે. તેમ તેનો અર્થ
જાણવો, તે પણ ખડુજ કઠિન છે, કારણ કે
ધણાજ ગંભીર અને સમુદ્રની પેઠે છેડા વિનાના
તથા અંદર બધ શકાય નહીં તેવા છે. ૩૬.

किं विधत्ते किमाचष्टे किमनूद्य विकल्पयेत् ॥
इत्यस्या हृदयं लोके नान्यो मद्भेद कश्चन ४२

શબ્દબ્રહ્મનું સ્વરૂપ જેમ સ્વરૂપથી જાણવામાં આવતું નથી તેમ તેનો અર્થ પણ જાણવામાં આવતો નથી, માટે વૈષ્ણવીવાણીરૂપ વેદ કર્મ-કાંડમાં વિધિવાક્યોથી શું વિધાન કરે છે? ઉપાસના કાંડમાં મંત્રોથી કોને દર્શાવે છે અને બ્રહ્મકાંડમાં કંઈ વસ્તુનો અનુવાદ કરીને નિષેધ કરે છે? આ વેદના તાત્પર્યને જગતમાં મારા વિના ખીજો કોઈ પણ પુરૂષ જાણતો નથી. ૪૨

અધ્યાય ૨૨ મો.

॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥

યુક્તં ચ સન્તિ સર્વત્ર ભાવન્તે બ્રાહ્મણા યથા ॥
માયાં મદીયામુદ્ઘ્ર્ય વદતાં કિં નુ દુર્વટમ્ ૪

શ્રીભગવાન કહે છે-બ્રાહ્મણો તત્ત્વના વિષયમાં જે વાતો કહે છે, તે સર્વ યુક્તિઓ છે. કારણ

કે મારી માયાનો અંગીકાર કરીને વાતો
કરનારા પુરુષોને કદા વાત દુર્ઘટ હોય છે ?
કોઈ પણ હોતી નથી. ૪.

नैतदेवं यथात्थ त्वं यदहं वच्मि तत्तथा ॥
एवं विवदतां हेतुं शक्तयो म दुरत्ययाः ॥

૧. જે પ્રમાણે કહે છે તે પ્રમાણે નથી,
પરંતુ હું કહું છું તે પ્રમાણે છે. આ પ્રમાણે
તરોનાં મૂળ કારણ માટે બ્રાહ્મણો વિવાદ કરે
છે. પરંતુ તેઓમાં ઉલ્લંઘન કરી શકાય નહીં
તેવં સત્વાદિક અંતઃકરણની વૃત્તિરૂપે પરિણામ
પાંક્તી મારી શક્તિઓ જ કારણ છે. ૫.

અધ્યાય ૨૪ મો.

મયા સંચોદિતા ભાવાઃ સર્વ સંહત્યકારિણઃ ।

અણ્ડમુત્પાદયામાસુર્મમાયતનમુત્તમમ્ ॥ ૧ ॥

આ સર્વે પદાર્થો મારી પ્રેરણાથી એકઠા
મળ્યા અને પોતામાં શક્તિનો આવિર્ભાવ થયો,
કે, તેઓએ મારું અંતર્યામીનું ઉત્તમ સ્થાનરૂપ
એક ઇંડું ઉત્પન્ન કર્યું. ૯.

તસ્મિન્નહં સમમવમણ્ડે સલિલસંસ્થિતૌ ।

મમ નાભ્યામભૂત્પદ્મં વિશ્વાલ્યં તત્ર ચાત્મ્બૂઃ

પાણીમાં રહેલાં તે ઇંડામા હું નારાયણનુંરૂપ
ધારણ કરીને રહ્યો અને મારી નાભિમાંથી ત્વ
લોકના કારણરૂપ વિશ્વ નામનું એક કાળ
ઉત્પન્ન થયું, જે કમળમાંથી બ્રહ્મા ઉત્પન્ન
થયા. ૧૦.

સોઽમૃજત્તપસા યુક્તો રજસા મદનુગ્રહાત્ ॥

લોકાન્સપાલાન્વિશ્વાત્મા ભૂર્ભુવઃ

સ્વરિતિ ત્રિધા ॥ ૧૧ ॥

રજ્જોગુણી તથા જગતના કારણરૂપ તે બ્રહ્માએ
મારા અનુગ્રહથી તપ કરીને લોકપાળો સાથે
ભૂલોક (પૃથ્વી સાથે પાતાળ), ભુવર્લોક (અંત-
રિક્ષ), સ્વર્ગલોક (સ્વર્ગલોકથી તે બ્રહ્મલોક સુધી)
એમ ત્રણ લોકને રચ્યા. ૧૧.

દેવાનામોક આસીત્સ્વભૂતાનાં

ચ ભુવઃ પદમ્ ॥

મર્ત્યાદીનાં ચ ભૂર્લોકઃ

સિદ્ધાનાં ત્રિતયાત્પરંમ્ ॥ ૧૨ ॥

તેઓમાં સ્વર્ગલોક દેવતાઓનું સ્થાન થયું,
ભુવર્લોક જુતાદિકનું સ્થાન થયું, ભૂર્લોક મનુષ્ય

વિગેરેનું સ્થાન થયું અને જ્ઞાનીઓનું એ ત્રણ
લોકોની ઉપર પરબ્રહ્મરૂપ સ્થાન થયું. ૧૨.

અધોઽસુરાણાં નાગાનાં ભૂમેરોકોઽમૃજત્યમ્બુઃ
ત્રિલોક્યાં ગતયઃ સર્વાઃ

કર્મણાં ત્રિગુણાત્મનામ્ ॥ ૧૩ ॥

અસુરો તથા નાગોને માટે સમથ એવા
બ્રહ્માએ પૃથ્વી નીચે પાતાળમાં સ્થાન રચ્યું.
આ રીતે ત્રિગુણાત્મક કર્મ કરનારાઓની સર્વ
ગતિઓ આ ત્રણ લોકમાં જ થાય છે, તેથી
ઉપરના લોકમાં થતી નથી. ૧૩.

અધ્યાય ૨૭ મો,

—:૦:—

પ્રતિષ્ઠયા સાર્વભૌમં સદ્વના મુવનત્રયમ્ ॥

પૂજાદિના બ્રહ્મલોકં ત્રિભિર્મત્સામ્યતામિયાત્

મારી પ્રતિષ્ઠા કરવાથી ચક્રવર્તિપણાને પામે,
મારાં મંદિરમાં ક્ષેત્રાદિક આપવાથી ત્રણ
લોકનાં રાજ્યને પામે, મારી પૂજાદિક કરવાથી
બ્રહ્મલોકને પામે અને તે ત્રણ કરવાથી મારા
સમાનપણાને પામે છે પર.

મામેવ નૈરપેક્ષ્યેણ ભક્તિયોગેન વિન્દતિ ॥

ભક્તિયોગં સ લભત એવં યઃ પૂજયેત મામ્ ॥

ઉપર જે કહ્યું તે સકામ ભક્તને માટે કહ્યું
છે. જે પુરૂષ નિષ્કામ એવા ભક્તિયોથી મારી
પૂજા કરે છે, તે મનેજ પામે છે તથા ભક્તિ-
યોગને પણ પામે છે. ૫૩.

અધ્યાય ૨૯ મો.

—:—

શ્રીભગવાનુવાચ—હન્ત તે કથયિष્યામિ
મમ ધર્માન્સુમદ્ગ્લાન ॥

યાન્ શ્રદ્ધયાચરન્મર્ત્યો

મૃત્યું જયતિ દુર્જયમ્ ॥ ૮ ॥

શ્રીભગવાન્ બોલ્યા—હે પરમ પ્રિય ઉદ્ધવ! હવે હું તમને મારા ધણાજ મંગળમય ધર્મો કહું છું, કે જે ધર્મોને શ્રદ્ધાથી પાળનારો મનુષ્ય ખીજા ઉપાયેથી જિતી શકાય નહીં તેવા સંસારને જિતે છે. ૮.

કુર્યાત્સર્વાણિ કર્માણિ મદર્થે શનકૈઃ સ્મરન્ ॥

મય્યર્પિતમનશ્ચિત્તો મદ્ધર્માઽત્મમનોરતિઃ ૯ ॥

મારું સ્મરણ કરતાં કરતાં સર્વ કર્મો મારે માટેજ કરવાં અને ધીરે ધીરે મનને તથા ચિત્તને

મારે વિષે લગાડવાં, તથા મારા ધર્મો ઉપરજ
મનની તથા ચિત્તની પ્રીતિ રાખવી. ૯.

**દેશાનુપુણ્યાનાશ્રયેત મદ્ભક્તૈઃ સાધુભિઃ શ્રિતાન્
દેવાસુરમનુષ્યેષુ મદ્ભક્તાચરિતાનિ ચ ૧૦**

મારા ભક્તોએ અને મહાત્માઓએ સેવેલા
પવિત્ર દેશોમાં નિવાસ કરવો; દેવો, અસુરો
તથા મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થયેલા મારા ભક્તોનાં
આચરણોને અનુસરવું. ૧૦.

**ય એતન્મમ ભક્તેષુ સંપ્રદધાત્સુપુષ્કલમ્ ॥
તસ્યાહં બ્રહ્મદાયસ્ય દદામ્યાત્માનમાત્મના ॥**

વળી જે પુરૂષ મારા ભક્તોને આ જ્ઞાન
સંપૂર્ણ સંભળાવે, તે બ્રહ્મવિદ્યાના ઉપદેશ
કરનારાને હું પોતે, માફ પાતાનું સ્વરૂપ
આપું છું. ૨૬.

મર્ત્યો યદા ત્યક્તસમસ્તકર્મા નિવે-

દિતાત્મા વિચિકીર્ષિતો મે ॥

તદામૃતત્વં પ્રતિપદ્યમાનો

મયાત્મભૂયાય ચ કલ્પતે વૈ ॥૩૪॥

મનુષ્ય જ્યારે સર્વ કર્મો ત્યાગ કરીને પોતાને
આત્મા મને અર્પણ કરે છે, ત્યારે મને તેનું
પરમ કલ્યાણ કરવાની ઇચ્છા થઈ કે, તે મનુષ્ય
અહ્લવેતાપણું પામતો થકે. મારી સાથે એકતા
પામવા માટે સમર્થ થાય છે. ૩૪.

महेश्वर महेश्वर

[illegible][illegible]

— 100 —

2010-2011

ALL INFORMATION CONTAINED HEREIN IS UNCLASSIFIED

